

MOKSLO LIETUVA

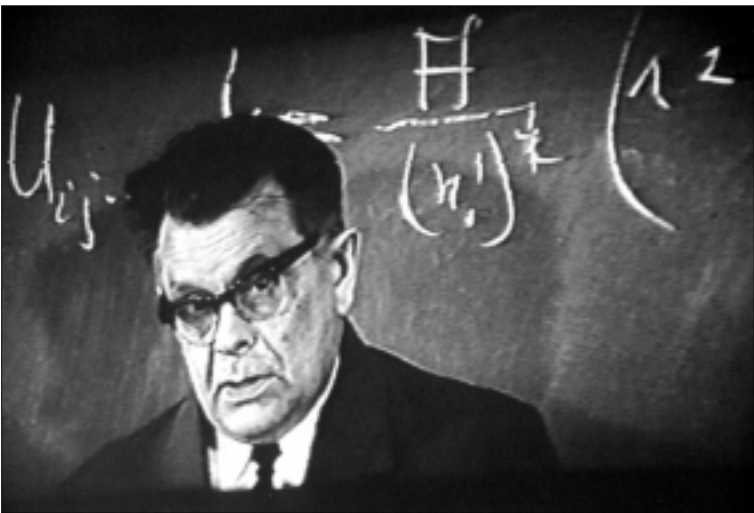
2004 m. spalio 7–20 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 17 (307)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Profesorius Adolfas Jucys skaito paskaitą

Ir nederlingoje žemėje gali išaugti mokslo ažuolas

Profesorius Adolfo Jucio (1904–1974) kelias į Lietuvos iškiliausių fizikų ir apskritai mokslo žmonių gretas vedė per liaudies mokyklą Salantuose, senovėje Skilandžiais vadintą, Kretingos progimnaziją, Plungės Saulės realinę gimnaziją ir, žinoma, Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. Kad Salantai seniau Skilandžiais buvo vadinti ir tik nuo 1640 m. pradėti vadinti miestu, Adolfas Jucys su bendraautoriumi ir bičiuliu Juozu Mickevičiumi rašė Kretingos rajono laikraštyje *Švyturys*. Rašė ir apie Kretingą, gana originaliai kildindamas tą vietovardį iš daiktavardžio *kreida* – *kreida* žemaitiškai, *creta* lotyniškai, *krits* latviškai. XIII a. dokumentuose randama *Cretyn*, *Kretene* (*Kreidyne*, *Kreidyne*...). Iš tikrųjų apie Kretingą daug kalkių. A. Jucys mini Minijos atkrantėse, netoli Kartenos, XIX šimtmetyje buvus kasamas kalkes. Ten dabar esąs Kalkyčės kaimas.

Fizikos profesorius rašė apie Plungės krašto buvusius valsčius Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais bei kitas vietas. Tuos straipsnius dažniausiai spausdino Plungės rajono laikraštyje *Kibirkštis* ir jau minėtame Kretingos rajono laikraštyje *Švyturys*. Ką A. Jucys rašė iš savo gimtosios Žemaitijos praeities, kokias idėjas rutuliojo ne tik teorinės ir atomo fizikos, bet ir kalbotyros srityje, kokią pertvarką siūlė mokslo organizaciniais klausimais, dabar vėl galime perskaityti, susipažinti ar

Nukelta į 10 p.

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Į Šv. Jonų bažnyčią įnešama Vilniaus universiteto vėliava

Teisės mokslai, širdies chirurgija ir majų paslaptys

Rugsėjo 16 d. Vilniaus universiteto, mininčio savo gyvavimo 425 metų sukaktį, garbės daktarų vardai suteikti dar dviems užsienio mokslininkams – JAV Šiaurės Karolinos Šarlotės medicinos centro Širdies chirurgijos skyriaus vado-

vui prof. Frensiui Robičekui (Francis Robicsek) ir Frankfurto prie Maino Johano Volfgango Gėtės universiteto (Johann Wolfgang Goethe Universität) Teisės fakulteto profesoriui dr. Peteriui Gilesui

Nukelta į 2 p.

Minint profesoriaus Adolfo Jucio 100-ąsias gimimo metines: akademikai Juras Požėla ir Zenonas Rokus Rudzikas teigia per A. Jucio paskaitas suprastę, kas yra tikroji tiksloji fizika ir kokia ji graži

3 p.

PRADĖJOME
MOKSLO
FESTIVALIŲ
ERĄ

4, 15 p.

PROFESORĖ
ŠARLOTĖ
FRIOZĖ FIŠER
VILNIUJE

7 p.

LIETUVA IR
AIDS TYRIMAI

12-13 p.

JAPONIŠKA
ANAGAMA
GOJAUS
KAIME

18-19 p.

DOMEIKŲ
GIMINĖS
TAKAIS

Atkelta iš 1 p.

(Peter Gilles). Iškilmingas Vilniaus universiteto Senato posėdis, kuriame buvo teikiami garbės daktarų vardai, kaip įprasta, vyko iškilmingoje Šv. Jonų bažnyčios aplinkoje, dalyvaujant į Vilniaus universiteto jubiliejines iškilmes atvykusiems šio universiteto garbės daktarams iš užsienio.

Likimas nubloškė į užatlantę

Iškilnių ceremoniją pradėjęs Vilniaus universiteto Senato pirmininkas prof. Vygintas Bronius Pšibilskis priminė, kad 2004 m. vasario 24 d. Universiteto Senato sprendimu Medicinos fakulteto teikimu garbės daktaro vardas suteiktas chirurgijos, biomedicininės inžinerijos ir archeologijos profesoriumi Frensiui Robičekui, o Teisės fakulteto siūlymu – teisės profesoriumi iš Vokietijos dr. Peteriui Gilesui. Senato pirmininkas pabrėžė didelį naujųjų garbės daktarų indėlį į mokslą, plėtojant tarptautinį akademinį bendradarbiavimą, jų pagalbą padedant modernizuoti Vilniaus universitetą ir integruoti jį į plačias pasaulines mokslo ir studijų erdves.

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanė prof. Zita Aušrelė Kučinskienė pristatė prof. Frensiui Robičekui mokslinę veiklą.

Jis gimė 1925 m. Miškolce, Vengrijoje, studijavo mediciną Budapešto universitete, kurį baigęs pradėjo praktinį darbą Budapešto universiteto Chirurgijos klinikoje. Pirmasis Vengrijoje pradėjo operuoti ligonius, turėjusius kai kurias įgimtas širdies ydas.

1956 m. spalį numalšinus Vengrijoje sukilimą, F. Robičekas buvo persekiojamas dėl politinių motyvų. Jam teko palikti savo šalį. Išsikūrė JAV, Šiaurės Karolinos valstijoje, Šarlotės mieste. Įsigijęs mediko licenciją, pradėjo chirurgo ir mokslininko veiklą. Sukonstravo dirbtinės kraujotakos aparatą, pradėjo atviras širdies operacijas. Kad Šarlotėje išplėtotą širdies chirurgiją, o Šiaurės Karolinos medicinos centre atsirado Krūtinės ir širdies kraujagyslių chirurgijos skyrius, įkurtas Karolinos širdies institutas, kuriam ir vadovauja pats įkūrėjas, yra didelis ir prof. F. Robičeko nuopelnas. Jis sukonstravo ir praktikoje panaudojo pirmuosius dirbtinės kraujotakos aparatus. Yra sukūręs ir užpatentavęs 12 naujų chirurginių instrumentų, kurie taikomi sudėtingiausiose širdies operacijose. Sukūrė naujų operacijų metodus. Įkūrė laboratoriją, kurioje profesorius mokiniai ir pasekėjai tyrinėja širdies raumenų ir širdies vožtuvų patologiją.

Antroji prof. F. Robičeko specialybė – archeologija. 1960 m. buvo nuvykęs į Hondūrą kaip krūtinės chirurgas teikti pagalbos plaučių tuberkuloze sunkiai sergantiems ligoniams, laisvalaikiu susidomėjo senovės majų kultūra. F. Robičekas ištraukė į ten vykdytus archeologijos kasinėjimus, profesionaliai pradėjo gilintis į majų kultūros dalykus.

Vėliau, dalyvaudamas specialiose ekspedicijose Gvatemaloje, pratęsė šiuos tyrinėjimus. Nėgana to, prof. F. Robičekas sugebėjo iššifruoti Pietų Amerikos majų hieroglifus. Už visa tai pelnė ir archeologijos profesoriaus vardą.

Kaip tvirtinama profesoriaus *Curriculum vitae*, internetiniame tinklapyje, iš medicinos, bioinžinerijos ir antropologijos sričių profesorius parašė septynias knygas ir daugiau kaip 600 straipsnių, perskaitė daugiau kaip 400 tiems dalykams skirtų paskaitų JAV ir kitose šalyse.

Be to, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanė teigė, kad jos pristatomas kolega, naujasis mūsų *Alma mater* garbės daktaras, laisvalaikiu tapo paveikslus, kuria eilėraščius ir yra aistringas senų paveikslų kolekcininkas. Ar bereikia sakyti, kad šis žmogus atviras kitoms kultūroms ir kaip nedidelės vengrų tautos atstovas gerai su-

Teisės mokslai, širdies chirurgija ir majų paslaptys

Prakalbos žodį taria profesorius Frensius Robičekas

gas teikti pagalbos plaučių tuberkuloze sunkiai sergantiems ligoniams, laisvalaikiu susidomėjo senovės majų kultūra. F. Robičekas ištraukė į ten vykdytus archeologijos kasinėjimus, profesionaliai pradėjo gilintis į majų kultūros dalykus.

Vėliau, dalyvaudamas specialiose ekspedicijose Gvatemaloje, pratęsė šiuos tyrinėjimus. Nėgana to, prof. F. Robičekas sugebėjo iššifruoti Pietų Amerikos majų hieroglifus. Už visa tai pelnė ir archeologijos profesoriaus vardą.

Kaip tvirtinama profesoriaus *Curriculum vitae*, internetiniame tinklapyje, iš medicinos, bioinžinerijos ir antropologijos sričių profesorius parašė septynias knygas ir daugiau kaip 600 straipsnių, perskaitė daugiau kaip 400 tiems dalykams skirtų paskaitų JAV ir kitose šalyse.

Be to, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanė teigė, kad jos pristatomas kolega, naujasis mūsų *Alma mater* garbės daktaras, laisvalaikiu tapo paveikslus, kuria eilėraščius ir yra aistringas senų paveikslų kolekcininkas. Ar bereikia sakyti, kad šis žmogus atviras kitoms kultūroms ir kaip nedidelės vengrų tautos atstovas gerai su-

pranta kitų mažų tautų siekius. Ypač akivaizdžios jo simpatijos nepriklausomybę atgavusioms ir pažangos keliu siekiančioms žengti tautoms. Nieko stebėtino, kad profesorius dažnai lankosi savo gimtojoje Vengrijoje ir padeda šios šalies medicinos įstaigoms.

1997 m. Berlyne vykusiame tarptautiniame kardiologų kongrese prof. F. Robičekas susipažino su Vilniaus kardiologais. Abipusė simpatija išaugo į tarpusavio draugystę ir bendradarbiavimą. Svarbiausia, kad iš to laimi Lietuvos ligoniai.

Kaip Lietuvos širdies chirurgų ir tarptautinių mūsų šalyje vykusių konferencijų svečias, prof. F. Robičekas jau penkis kartus lankėsi Lietuvoje. Savo ruožtu kviečia ir mūsų kardiologus į Šarlotę skaityti paskaitas, kelionei ir buvimui JAV surasdama lėšų. Nieko stebėtino, kad prof. F. Robičekas buvo pakviestas tapti tęstinio mokslo darbų leidinio *Acta medica Lituanica* redakcinės kolegijos nariu. Profesorius maloniai sutiko. Galima neabejoti, kad jo kvalifikacija ir didžiulė medicininė patirtis pasitarnaus ir mūsų mokslinei medicinos literatūrai.

F. Robičekas yra kitamet Vilniuje vyksiančio Pasaulio širdies ir krū-

tinės chirurgų draugijos kongreso mokslinio komiteto narys. Profesorius taip pat skaitys paskaitą. Galime neabejoti, kad Lietuvos širdies chirurgai dar ne vieną kartą galės pasisemti iš profesoriaus patirties naujų idėjų.

Vilniaus universiteto garbės daktaras prof. F. Robičekas ir toliau dirba Šiaurės Karolinos širdies medicinos centro širdies chirurgijos skyriaus vadovu ir Šiaurės Karolinos širdies instituto direktoriumi medicinai ir yra Šiaurės Karolinos universiteto chirurgijos profesorius. Jo moksliniai darbai pripažinti visame pasaulyje ir plačiai cituojami. Galime neabejoti, kad būdamas Vilniaus universiteto garbės daktaru, prof. F. Robičekas naujomis idėjomis praturtins Lietuvos širdies chirurgijos, o gal ir mūsų šalies kultūrinį gyvenimą.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Kalba prof. dr. Peteris Gilesas

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Teisės prof. Peterio Gileso asmenį ir jo mokslinę veiklą akademinėi bendruomenei pristatė Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius.

Jis priminė, kad prof. P. Gillesas yra tarptautiniu mastu gerai žinomas mokslininkas, parašęs daugiau kaip 300 straipsnių, išleidęs daug knygų ir vadovėlių. Pagaliau jis yra solidžių teisės mokslo žurnalų redkolegijų narys, daug dirbęs įvairiose tarptautinėse organizacijose, teikdamas vertingų rekomendacijų, apibendrinimų jo kuruojamoje srityje.

Peteris Gilesas gimė 1938 m. Frankfurte prie Maino, teisės mokslus studijavo Frankfurto universitete, kurį baigė 1962 metais. Po papildomų studijų 1964 m. gavo Socialinių ir ekonomikos mokslų Europos koledžo Parvyžiuje diplomą. Teisės mokslų daktaro laipsnį įgijo 1965 m. Frankfurto universitete, habilitacijos darbą šiame universitete apgynė 1971 metais. 1972–1975 m. profesorius skaitė paskaitų kursus Kelno ir Freiburgo universitetuose, o 1975–1979 m. buvo civilinės teisės ir procedūrinės teisės profesoriaus pareigas užėmė Hanoverio universitete. Atsakingas pareigas užėmė ir Frankfurto universitete, parašė daug mokslinių darbų. Nuo 2003 m. – profesorius emeritas.

Glaudūs ryšiai privatinės teisės, teismo proceso ir lyginamosios teisės profesorių dr. Peterį Gilesą sieja su Vilniaus universitetu. Su Vilniaus universitetu bendrauja nuo 1987 m., ne vienerius metus koordinuoja bendradarbiavimą tarp Vilniaus ir J. V. Gėtės universiteto Teisės fakultetų. Profesorius yra Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Vokietijos teisės centro lektorius ir magistrų bei dėstytojų mainų koordinatorių. Taip pat yra Vilniaus universiteto mokslo darbų *Teisė* redkolegijos narys, Tarptautinės pasaulinės civilinio pasaulio mokslininkų asociacijos narys, ne vieno universiteto garbės daktaras.

Savo inauguracinėje prakalboje Vilniaus universiteto garbės daktaras P. Gillesas Vilnių pavadino tiltu, kuris šiandien jungia Europos Rytus ir Europos Vakarus, ir tai esą labai svarbu. Kad taip yra – tam tikras ir naujojo garbės daktaro nuopelnas.

Sveikindamas naujuosius garbės daktarus inauguracijos proga, Vilniaus universiteto rektorius Benediktas Juodka visus akademinės bendruomenės narius, iškilnių dalyvių ir svečių pasveikino su svarbia Vilniaus universitetui data – 425-osiomis gyvavimo metinėmis ir pasidžiaugė, kad Universiteto akademinė bendruomenė padidėjo dar dviem iškiliais mokslininkais – naujais garbės daktarais – medicinos profesoriumi Frensiu Robičeku iš JAV ir teisės profesoriumi Peteriu Gilesu iš Vokietijos. Vadinasi, Universiteto akademinė bendruomenė tapo dar stipresnė.

Gediminas Zemlickas

Vilniaus universiteto rektorius prof. Benediktas Juodka ir Senato pirmininkas prof. Vygintas Bronius Pšibilskis įteikia prof. Frensiui Robičekui garbės daktaro diplomą

Naujajį Vilniaus universiteto garbės daktarą Peterį Gilesą pristato Teisės fakulteto dekanas Vytautas Nekrošius

Į pirmą kartą Lietuvoje, Vilniuje, surengtą mokslo festivalį „Erdvėlavis Žemė“ iš Vienos atvyko Europos mokslo renginių asociacijos generalinis sekretorius dipl. inž. Peteris REBERNIKAS (Peter Rebernik). Jį kalbinome Britų tarybos patalpose, kur svečias dalyvavo mokslo festivalio atidaryme.

Kai amžius neturi lemiamos reikšmės

Gerbiamasis Peteri Rebernikai, kokie keliai Jus atvedė į Vilnių?

Kadangi atstovauju Europos mokslo renginių asociacijai, tai man ir rūpėjo susipažinti, kaip lietuviai rengia mokslo festivalius. Jau 23 šalis Europoje organizuoja tokius festivalius, kai kuriuos viename mieste, kitus – visoje šalyje. Taigi vieniems iš kitų galima pasimokyti, todėl esu Vilniuje.

Aišku, mums rūpi paskatinti Europos Sąjungą įstojusias naujas šalis rengti panašius festivalius ir kitus mokslo renginius.

Kalbamės pirmąją mokslo festivalio dieną, tad tikriausiai išpūdžių dar ne daug?

Labai patiko lietuviškas alus Švyturys. (Juokiasi.) O jei rimtai, tai turiu pasakyti, kad mokslo festivaliai Europoje atsirado maždaug prieš 15 metų. Tai nauja mokslo populiarinimo forma. Mūsų asociacija rūpinasi tokio pobūdžio renginiais: mokslo festivaliais, mokslo savaitėmis, mokslo dienomis. Jų esmė – populiarinti mokslą. Tokių renginių metu mokslininkai visuomenei pasakoja apie savo darbus.

Tie mokslo renginiai Europos šalyse orientuoti daugiausia į vaikus, mokslivius, jaunimą?

Geriausias pavyzdys – bažnyčia. Yra žmonių, kurie lankosi bažnyčioje kiekvieną sekmadienį. Tačiau norime, kad į bažnyčią ateitų dar daugiau žmonių. Todėl ir mes norime pasiekti ne tiek tuos, kurie ir taip žino, kad mokslas yra įdomus, visuomenei naudingas ir būtinas, bet ypač tuos, kuriuos reikia paskatinti, kad jie susidomėtų ir patys taptų savotiškais mokslo misionieriais. Čia amžius neturi didelės reikšmės, nes tai svarbu ir vyresnio amžiaus žmonėms. Tačiau ypač svarbu jaunimui, kuriems būtina suvokti, kas yra mokslas. Aišku, tie renginiai vis dėlto orientuojami į kiek mažiau išsimokslinčius žmones.

Mokslo festivaliai – nauja mokslo populiarinimo forma

Į Vilniuje surengtą mokslo festivalį „Erdvėlavis – Žemė“ atvykęs Europos mokslo renginių asociacijos generalinis sekretorius dipl. inž. Peteris Rebernikas ir festivalio organizatoriai Nijolė Marija Stačiokienė bei dr. Rolandas Maskoliūnas

Mokslo populiarinimas, kaip demokratijos išraiška

Veikiausiai sutiksite, kad tai didelis skirtumas: stengtis sudominti ir pritraukti mokslivius, kurie ateityje, galimas dalykas, ir visai kitas dalykas apie mokslą pasakoti garbiems emeritams, iš kurių galima tikėtis nebent palankaus požiūrio į mokslą ir mokslininkus.

Gyvename demokratiškoje sistemoje, žmonės moka universitetams, kad jie galėtų gyvuoti. Todėl universitetai visuomenei bent jau turėtų pasakyti, ką jie su gautais pinigais nuveikė. Buvo laikai, kai mokslui pinigų reikėjo prašyti iš karaliaus, dabar tenka prašyti iš žmonių, t. y. visuomenės. Todėl jei mokslo ministerija nori gauti daugiau pinigų, tai bus geriau, jeigu žmonės supras ir pritaris, kad mokslui išties reikia skirti daugiau pinigų. Todėl tokie mokslo populiarinimo renginiai pagal savo esmę yra demokratijos išraiška.

Tačiau štai mokslo festivalio metu Britų taryboje vykstančią parodą bei kai kuriuos kitus renginius finansuoja Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerija, o ne mokslo ministerija.

Vis dėlto lietuviškajai šio festivalio daliai lėšų skiria Lietuvos Respub-

likos švietimo ir mokslo ministerija. Europos Sąjungoje yra daug įvairių mokslo pasikeitimo programų tarp skirtingų šalių, pavyzdžiui, į Austriją atvyksta gana daug mokslininkų iš Lenkijos, Anglijos, Prancūzijos ir kitų šalių. Kartais manoma, kad jei mokslininkai atvyksta iš kitos šalies, tai yra svarbiau ir įdomiau.

Mokslininkams pats laikas nusileisti iš dramblio kaulo bokštų

Vadinasi, galima sakyti, kad tokie mokslo renginiai ir yra vienas veikmingiausių būdų visuomenėje populiarinti mokslą?

Taip, visiškai teisingai. Tačiau nereikėtų manyti, kad tokie festivaliai gali išmokyti mokslo dalykų – tai ne studijos. Tačiau mes galime žmonėms perteikti entuziazmą, kuriuo pasižymi ir gyvena mokslininkai, dirbantys įvairiose mokslinio pažinimo srityse. Jei žmonės mato, pajuntę tą entuziazmą ir pažinimo džiaugsmą, pradeda suvokti, kad tai svarbu ir, galimas dalykas, patys tuo užsikrečia.

Kaip vertinate mokslo populiarinimo reikalus šalyse, kuriose veikia Jūsų asociacija?

Daugiausia pinigų tam reikalui išleidžia Didžioji Britanija ir Šveicarija, taip pat gal būt ir Skandinavijos šalys. Mokslo savaitės Vokietijoje nerengiamos nacionaliniu mastu, nebent tik atskiruose miestuose. Prancūzijoje tokie festivaliai rengiami mokyklose, beveik kiekvienoje mokykloje. Tai mokyklų renginiai. Italijoje tas judėjimas tik prasideda. Austrijoje jau keleri metai, kai vyksta ši veikla.

Daugelio šių minėtų šalių mokslininkai vis dar tebesėdi savo „dramblio kaulo bokštuose“, nors daugelis jau pradeda suprasti, kad turi iš tų bokštų nusileisti ant žemės ir žmonėms paaiškinti, kaip naudoja tų žmonių pinigus.

Šios dienos renginyje daug kartų nuskambėjo sąvoka „mokslas“, bet tai daugiausia astronomijai, astrofizikai, robototeknikai, kompiuteriams skirtas mokslas. Humanitarinių mokslų lyg ir nepasigesta. Ar humanitariniai, socialiniai mokslai išslysta iš Jūsų asociacijos akiračio?

Įvairiose valstybėse būna įvairiai. Didžiojoje Britanijoje, Airijoje, Olandijoje apie 90 proc. propagavimo tenka griežtiesiems mokslams. Austrijoje tos proporcijos gerai išlaikytos – iš 800 kasmetinių renginių apie 40 proc. skirta humanitariniams mokslams. Austrijoje yra gili mokslo garsinimo tradicijos.

Kaip Jums atrodo, ar Europoje nesama tam tikros priešpriešos, nesukalbėjimo tarp humanitarinių ir griežtųjų bei gamtos mokslų atstovų? Juk ar seniai mokslo filosofai kalbėjo apie dvi kultūras.

Paprastai didžiausi nesutarimų kyla tada, kai tenka skirstyti pinigus įvairioms mokslo sritims. Ypač eksperimentiniams mokslams reikia brangios aparatūros, tad ir konkurencija daugele atvejų tampa visai natūrali. Kartais iš pramonininkų ar verslininkų galima išgirsti, esą kam reikia vieną ar kitą sritį finansuoti, turime galvoti ir apie tai, kaip išsaugoti kultūrą.

Antai pirmieji lazeriai kūrėjai patys manė, kad tai tėra šviesos šaltinis ir negalvojo, jog lazeriai galės būti taip plačiai panaudojami. Taigi tie mokslai visuomenei pasirodo esą labai naudingi, padeda plačiau įvertinti techninių laimėjimų galimybes. Austrijos teatras, opera gauna labai didelį finansavimą iš valstybės, nors sudaro gal tik tam tikrą ir ne pačią didžiausią visos kultūros dalį.

Populiarinti mokslą – taip pat yra mokslas

Kurti mokslą ir jį propaguoti tai toli gražu ne ta pati veikla. Norint mokslą propaguoti, reikia ir tam tikrų specifinių sugebėjimų. Todėl į šią veiklą pravartu įtraukti ne tik mokslininkus.

Kiekvieną sritį galima populiarinti, tik, deja, ne kiekvienas mokslininkas tą gali tinkamai padaryti. Buvo metas, kai mano paties kalba buvo pernelyg sudėtinga. Man buvo labai nelengva persiorientuoti. Tačiau kiekvienoje srityje visada atsiras vienas ar du žmonės, kurie tą sugebės daryti. Populiarinti mokslą – tai taip pat yra mokslas. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje net yra mokslo populiarinimo studijos. Pagaliau yra komunikavimo, bendravimo menas, kurį reikia įsisavinti. Metams bėgant paprastai mokslininkai tą meną daugiau ar mažiau įsisavina.

Ką galite pasiūlyti Lietuvos žmonėms, kurie susirūpinę mokslo populiarinimo reikalais? Ką turėtume daryti, jei mūsų spauda užimta visai kitų dalykų ir vertybių propagavimu?

Reikėtų susitikinėti su mokslininkais ir patarti, kaip jie turėtų populiarinti, propaguoti savo sritį. Vieniems tai daryti patinka, kiti šituo užsiimti nemo-ka ir nenori. Geri mokytojai, žurnalistai paprastai ta veikla moka užsiimti ir galėtų daug nuveikti. Per pastaruosius keletą metų Austrijoje labai pagerėjo santykiai tarp mokslo ir žiniasklaidos. Bet kad taip būtų, reikia dirbti.

Ar Austrijoje buvo pastebėta, kad pagerėjus tiems santykiams, pasikeitė ir mokslininkų padėtis?

10 metų man teko dirbti Vienos technikos universitete, ir galiu teigti, kad sąlygos mokslui Austrijoje pastaruosiu metu labai pagerėjo, sustiprėjo ir pats mokslas. Daug daugiau atliekama tarptautinių projektų, padaugėjo ryšių su pasauliu. Apskritai Austrijoje mokslininko visuomeninis statusas yra labai aukštas. O politikų ir žurnalistų statusas – priešingai, labai žemas.

Ar visose šalyse panaši publika, t. y. auditorija, kuriai tenka perteikti žinias apie mokslą?

Šio dalyko man neteko tyrinėti. Kaip austras atkreipiau dėmesį, kad Prancūzijoje man teko matyti lyg ir daugiau vaikų, kurie domisi technikos dalykais, bet gal tai ir ne visai tikslus išpūdis. Vilniuje mane nustebino, kad jūsų moksliviai sėdėjo labai drausmingai ir klausė paskaitos *Gyvenimas ne Žemėje*, kurią skaitė iš Didžiosios Britanijos atvykusio meteoritikos specialistė dr. Monica M. Grady. Mačiau labai susidomėjusius klausytojus, kurių daugumą sudarė Vilniaus mokyklų moksliviai. Tik gaila, kad klausytojai lektorei uždavė pernelyg mažai klausimų.

Pabaigoje būtų įdomu išgirsti, kokia veikla užsiiminėjote dirbdamas Vienos technikos universitete?

Esu elektronikas, diplomuotas inžinierius.

Ko Jums galėtume palinkėti esant čia, Vilniuje?

Būtų puiku, jei pavyktų pirmasis mokslo festivalis ir pirmąjį sektų kiti.

To ir leiskite palinkėti šio festivalio organizatoriams bei Jums, kaip Europos mokslo renginių generaliniam sekretoriui. Taip pat linkiu, kad visos Europos Sąjungos šalys būtų aktyvios Jūsų vadovaujamos asociacijos narės.

P. S. Mokslo Lietuvos redakcija reiškia padėką dr. Rolandui Maskoliūnui, padėjusiam bendrauti su Europos mokslo renginių asociacijos generaliniu sekretoriumi dipl. inž. Peteriu Reberniku.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Daug malonių išpūdžių patyrė pirmojo mokslo festivalio Vilniuje dalyviai

Rugsėjo 6–11 d. Vilniuje, vykstant Europos fizikų draugijos remiamai 12-ajai tarptautinei daugiakrūvių jonų fizikos konferencijai, skirtai teorinės fizikos Lietuvoje pradininko prof. Adolfo Jucio 100-osioms gimimo metinėms, Lietuvos mokslų akademijos užsienio narės diplomatas buvo įteiktas žymiai atomo teorijos specialistei Vanderbilto universiteto (JAV) profesorei emeritei Šarlotei Friozei FIŠER (Charlotte Froese Fischer). Šią malonią pareigą atliko Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas, kuris buvo ir minėtos tarptautinės konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas.

Prof. Š. F. Fišer yra daugiafunkcinio artinio programų paketo, skirto dideliems atominiams skaičiavimams, autorė ir bendraautorė. Šiomis programomis, naudojantis Hartrio-Foko metodu, gaunamos banginės funkcijos, kurios taikomos molekuliniam skaičiavimams. Daug metų jos programomis naudojo ir tebesinaudoja įvairių šalių mokslininkai, atliekantys skaičiavimus atomo teorijos srityje. Skaitytojams (šiuo atveju mintyje turime ne fizikus) taip pat bus įdomu sužinoti, kad prof. Š. F. Fišer lygiai prieš 50 metų pradėjo tobulintis pas prof. Daglą Hartrį (Douglas Hartree) Kembridže, taigi yra garsaus mokslininko mokinė. Taikydama savo mokytojo ir didelio atomo teorijos skaičiavimų autoriteto sukurtą metodą ir tradicines, ir apibendrinta forma, prof. Š. F. Fišer ir pagarsėjo pasaulyje. Prie šios teorijos apibendrinimo labai nemažai prisidėjo akad. Adolfas Jucys, kurio 100-ąsias gimimo metines minime, taip pat ir jaunosios kartos Lietuvos teorinės fizikos atstovai, kurie tęsia A. Jucio pradėtus darbus.

Iš karto po Lietuvos mokslų akademijos užsienio narės diplomato įteikimo prof. Š. F. Fišer kalbino **Mokslo Lietuvos atstovas.**

Prisimena susitikimą Kanadoje su prof. Adolfu Juciu

Pirmiausia prašome priimti visų mūsų skaitytojų sveikinimus, Jums tapus Lietuvos mokslo akademijos užsienio nare.

Labai ačiū.

Šioje konferencijoje Jūs skaitėte pranešimą „Daugiakrūvių jonų reliatyvistiniai skaičiavimai variaciniais metodais“, vadinasi, į Lietuvą atvykote ne vien tam, kad atsiimtumėte Lietuvos mokslų akademijos užsienio narės diplomą. Žinau, kad asmeninės pažinties ryšiais buvote susijusi su Lietuvos teorinės fizikos pradininku prof. Adolfu Juciu, kuris net buvo lankęsis kaip vizituojantis profesorius Kanadoje, Vaterlu universitete (Ontarijo provincija), kai Jūs tuo metu ten dirbote. Būtų įdomu daugiau sužinoti apie tą A. Jucio kelionę.

Iš tikrųjų tu mano asmeninių ryšių su prof. A. Juciu bu-

Matematikės nuopelnus mokslui pirmiausia įvertino fizikai

Profesoriaus Adolfo Jucio komandiruotės į Vaterlu universitetą (Kanada) metu: profesoriai P. Fišeris, Š. Frioze Fišer ir A. Jucys, 1973 m.

vo nedaug, kadangi dauguma jo mokslinių straipsnių buvo išspausdinti rusų kalba ir tik nedaugelis buvo išversti į anglų kalbą. Tačiau prof. A. Jucys man siuntinėjo savo straipsnius ir knygas. Kai kuriuos tų straipsnių jis buvo išspausdinęs, regis, ir JAV leidžiamame tarptautiniame kvantinės chemijos žurnale (*International Journal of Quantum Chemistry*), kurio patarėjų kolegijos narys ir buvo. Taigi iš literatūros A. Jucys man buvo pažįstamas.

A. Jucys į Kanadą atvyko 1973 m. gruodžio pabaigoje, tad Kalėdas sukito ir visą mėnesį praleido Kanadoje. Deja, grįžęs į Lietuvą labai greitai mirė. (Mokslinėje komandiruotėje į Vaterlu universitetą Kanadoje A. Jucys dalyvavo 1973 m. gruodžio 12 d. – 1974 m. sausio 20 d., mirė 1974 m. vasario 4 dieną – redakcijos pastaba.)

Kelionė į Kanadą buvo paskutinė A. Jucio gyvenimo kelionė. Todėl mums reikšminga kiekviena jo buvimas Kanadoje smulkmena. Jūs buvote viena iš paskutiniųjų jo kolegijų užsienyje, kuriai teko bendrauti su mūsų profesoriumi.

Ne tiek daug A. Jucio to vizito detalių prisimenu. Pirmą kartą susitikome 1971 m. IV Kanados simpoziume teorinės chemijos klausimais Vankuveryje.

Kokiais tikslais A. Jucys buvo atvykęs į Kanadą 1973 m. gruodį? Ar jam teko skaityti paskaitų Kanados universitetuose, su kokiais kolegomis bendravo?

Kiek prisimenu, A. Jucys į Kanadą buvo pakviestas dar prieš metus, tačiau negavo vizos. Labai nusimaniau, bet man pasisekė susisiekti su A. Juciu, o po metų jam pavyko atvykti į Kanadą. Tuo metu A. Juciu rūpėjo grafinė judėjimo kiekio momento technika, kuri naudojama rasti sudėtingų operatorių matriciniams elementams atomo fizikos skaičiavimuose.

Kokią to A. Jucio vizito svarbą matėte? Juk labai rūpinotės, kad mūsų mokslininkas gautų Kanados vizą.

Tiesą sakant, tai ne aš asmeniškai kviečiau A. Jucį į Kanadą, bet mūsų Vaterlu universitetas. Ten dirbo mūsų trijų žmonių grupė, kuri ir pasirūpino, kad A. Jucys būtų pakviestas.

Koks Jūsų atmintyje išliko A. Jucys? Šiomet sukako lygiai 30 metų, kai jo nebėra. Be to, minime A. Jucio 100-tųjų gimimo metinių sukaktį. Todėl mums svarbus kiekvienas liudijimas apie Lietuvos teorinės fizikos kūrėją.

Prisimenu jį kaip labai draugišką žmogų. Jis buvo labai entuziastingas mokslininkas ir savo entuziazmu noriai dalijosi su kitais. To savo atvykimo metu jis man padovanojo gintarinį medalioną, tiesa, ne šį, kuriuo ir šiandien esu pasipuošusi.

Manau, kad A. Jucys labai naudingai praleido laiką Kanadoje. Tačiau turėdamas Kanados vizą, negalėjo nuvykti į JAV, todėl jo draugai ir pažįstami iš Čikagos patys atvykdavo pas A. Jucį į Kanadą.

Ar A. Jucys turėjo mokslinės naujos iš tos savo viešnagės Kanadoje?

Mes tai tikrai turėjome naudoti, kadangi A. Jucys gerai žinojo, kas vyko Tarybų Sąjungos moksle. O jis pats turėjo gerą galimybę susipažinti su Kanada, pabendrauti su jos žmonėmis. Labai gaila, kad dėl staigios A. Jucio mirties, iš karto po šios kelionės, tie užsimezgę ryšiai nebegalėjo plėtotis.

Įdomu, ar A. Jucys daugiau kalbėjo apie Lietuvos mokslą, o gal jautėsi atstovaujantis pirmiausia Tarybų Sąjungos mokslui?

Su juo kalbėdavomės apie jo asmeniškai plėtojamą mokslą, nes jis buvo tos srities vienas iš lyderių. Vilniuje A. Jucys turėjo didelę bendradarbių grupę, apie kurios darbus turėjo ką papasakoti. Žinojau jį esant lietuvių akademiškai, tačiau šiandien nebeatsimenu, ar jis pabrėždavo esąs

Lietuvos mokslų akademijos akademikas. Žinoma, jis laikėsi taisyklių, kurių privalėjo laikytis iš Tarybų Sąjungos atvykęs pilietis. A. Jucys norėjo prasitęsti vizą ir kurį laiką dar pabūti Kanadoje, nes atvyko ne itin mokslininkui palankiu metu – prieš Kalėdų atostogas. Mokslui jam liko nedaug laiko, todėl ir teko bendrauti daugiau ne mokslinėje plotmėje, bet neformalioje aplinkoje.

Į Kanadą A. Jucys atvežė rusų kalba parašytą knygą. Tai buvo jo kartu su Algimantu Savukynu parašyta monografija *Atomo teorijos matematiniai pagrindai*, su Antanu Bandzaičiu *Judėjimo kiekio momento teorija kvantinėje mechanikoje*. Neseniai tas knygas nunešiau į Vanderbilto universiteto biblioteką (Nešvilis, Tenesio valstija, JAV) ir paklausiau, ar norėtų jas paimti. Išgirdau atsakymą: *Taip, mes šias knygas paimsime.*

Kembridže studijavo pas Daglą Hartrį

Jūs tobulinotės Anglijoje, vadovaujama žymaus mokslininko D. Hartrio (Douglas Hartree). Būtų įdomu daugiau apie tai išgirsti.

Jaučiuosi labai skolinga D. Hartriui, kuris labai daug nuveikė kompiuterių mokslui. Tiesa, esu apie jį parašiusi ir 2003 m. išspausdinusi atsiminimų knygą *Daglas Raineris Hartris: jo gyvenimas moksle ir kompiuterijoje* (Douglas Rayner Hartree: His life in science and computing).

Į Angliją, Kembridžo universitetą, atvykau baigusi matematikos fakultetą, kaip doktorantė (Ph. Dr. studentė). Labai gaila, bet D. Hartris tuo metu kaip tik metams išvyko į JAV, tačiau aš su juo susirašinėjau, mes palaikėme mokslinius ryšius. Amerikoje D. Hartris parašė knygą *Atomo struktūros skaičiavimai* (*The Calculation of Atomic Structures*), kuri buvo išspausdinta 1957 metais.

Žinoma, jaučiau nuostolį, kad D. Hartris tuo metu nebuvo Anglijoje, nes turėdama mažai lėšų, Kembridže galėjau studijuoti tik dvejus metus. Pasakysiu, kad Kembridže galėjau naudotis pirmuoju tame universitete esančiu elektroniniu kompiuteriu. D. Hartris man pavedė spręsti vadinamąsias Hartrio lygtis su kvantinėmis pamainomis (dabar vadinamos Hartrio-Foko lygtimis). Parašiau programą ir sprendžiau tas lygtis, suradau bangines funkcijas neono atomui ir natrio jonui.

Savo disertaciją rašyti baigiau jau Toronto universitete, Kanadoje. Ten ir apsigyniau disertaciją, į kurios gynimą atvyko ir D. Hartris. Vis dėlto gavau ir Kembridžo universiteto baigimo diplomą, kadangi jame dvejus metus studijavau.

Tuo metu Kembridže, taip pat ir sugrįžusi į Kanadą, į Torontą, apie A. Jucį dar nieko nebuvote girdėjusi?

Iš tiesų apie A. Jucio taikomus atomo spektro skaičiavimus išgirdau vėliau. Galima tik apgailestauti, kad šio mokslininko straipsniai ir knygos rusų kalba po metų nepasiekė Vakarų fizikų tiek, kiek to buvo vertos. Savo ruožtu ir Vakarų mokslas nemažai prarado, nes juk labai nedaug Vakarų mokslininkų buvo pasirengę mokytis rusų kalbos.

Nukelta į 15 p.

Lietuvos mokslų akademijos užsienio narė Šarlotė Frioze Fišer bei Teorinės fizikos ir astronomijos instituto mokslo darbuotoja dr. Alicija Kupliauskienė

Laikas praeina, darbai išlieka. Šią gilią tiesą akivaizdžiai pajunti Vilniaus universiteto 425-ųjų jubiliejui skirtoje parodoje *Senasis Vilniaus universitetas: mokslo ir meno vertybės*. Paroda aprėpia 1579–1832 m. Vilniaus universiteto veiklos, t. y. Vilniaus jėzuitų akademijos ir universiteto (1579–1773 m.), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiosios mokyklos (1773–1803 m.) ir Imperatoriškojo Vilniaus universiteto (1803–1832 m.), laikotarpius.

Paroda veiks iki lapkričio 15 d. Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje, kuri jau dešimt metų įsikūrusi istoriniuose grafo Chodkevičių rūmuose Didžiojoje gatvėje. Šie rūmai susiję ir su Vilniaus universitetu, nes jie kurį laiką priklausė universitetui, taip pat Vilniaus švietimo apygardos kanceliarijai, pagaliau šiuose rūmuose įvairiais istoriniais laikotarpiais yra gyvenę Vilniaus universiteto profesoriai.

Universiteto steigimas – aštrios politinės kovos žaidre

Pagrindinis parodos meninis akcentas – monumentalio formato dailininko Vincento Smakausko drobė *Steponas Batoras įsteigia Vilniaus universitetą*. Tai daug minčių kelianti drobė. V. Smakauskas buvo šio Universiteto auklėtinis ir paveikslą nutapė savosios *Alma mater* užsakymu, minint 250-ąsias jos įsteigimo metines. Beje, jubiliejus tada buvo minimas 1828 m., laikantis karaliaus Stepono Batoro privilegijos, išduotos Lvove 1578 m. liepos 25 dieną. Ja karalius suteikė Vilniaus jėzuitų kolegijai visas teises, kuriomis naudojasi akademijos krikščioniškose šalyse, tačiau iki tikrojo universiteto atidarymo nutekėjo dar daug vandens.

Karalius savo privilegiją atsiuntė Vilniaus vyskupui Valerijonui Protasevičiui, kuris jau daugiau kaip dešimtį metų rūpinosi steigti universitetą Vilniuje. Mat kai vyskupas 1566 m. iš Lucko buvo perkeltas į Vilnių, jį didžiai sujaudino tai, kad nors Vilniuje ir veikė 18 katalikiškų bažnyčių, keturi vienuolynai, o katedra buvo pilna kunigų, bet iš jų nebuvo nė vieno, kuris sugebėtų sakyti pamokslus lietuvių kalba. Net dorai išpažinties žmonės negalėjo eiti, nes kunigai buvo lenkai ir lietuviškai nesuprato. Taigi Dievo žodis nepasiekė liaudies, vadinas, buvo palanki dirva tarpti pagoniškiems papročiams, nors Lietuva ir Žemaitija jau kadais buvo pakrikštytos. Nieko nuostabaus, kad krašte sparčiai dygo ir Bažnyčios reformatorių mesta sėkla.

Taigi siekdamas kraštą išvesti iš tamsumo ir paklydimų, vyskupas ryžosi pasikviesti į Lietuvą tėvus jėzuitus, kurie kituose kraštuose jau buvo spėję pagarsėti kaip kolegijų ir akademijų steigėjai. Vyskupas V. Protasevičius skatino jėzuitus šios veiklos imtis Vilniuje. Tam reikalui nupirko ir įrengė būsimajai mokyklai skirtus pastatus, kreipėsi į jėzuitų ordino provincionalą *Maggio* priimti tą fundaciją ir kuo greičiau atsiųsti į Vilnių profesorius, kurie imtųsi universitetinio darbo. Jėzuitai delsė, teisingai neturį reikiamų jėgų. V. Protasevičiui juos pavyko įkalbėti labai stipriais argumentais: būsimasis katalikiškas universitetas ne tik sustiprins katalikybės pozicijas kovoje su reformacija Lietuvoje, bet turės didžiulę reikšmę Livonijai ir pravoslaviškai Maskvai. Vilniaus vyskupas mąstė strategiškai ir įtikino jėzuitų vadovybę atsiųsti į Vilnių komisiją, kuri turėtų iširti padėti. Buvo sutarta pradėti nuo kolegijos įsteigimo ir pamažu ją pakelti iki akademijos ir universiteto lygmens. Pradžią padarė 1570 m., kai Vilniuje pradėjo veikti jėzuitų kolegija, įsteigta valdant Lietuvos didžiam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Žygimantui Augustui.

Turėjo praeiti dar devyneri metai, kol V. Pro-

IŠ SAUGYKLŲ – Į ŠVIESĄ

Vincento Smakausko paveikslas „Steponas Batoras įsteigia Vilniaus universitetą“ ir karaliaus Stepono Batoro Vilniaus universiteto steigimo dokumentas

Motiejus Pretorijus veikalo „Prūsijos grožybės“ rankraštis

tasevičius sugebėjo pasiekti, kad Vilniuje kolegija būtų pertvarkyta į universitetą. Vyskupas 1578 m. sugebėjo išsirūpinti karaliaus Stepono Batoro privilegiją, leidžiančią steigti Vilniuje akademiją, bet jos nepakako. Lietuvoje didelę įtaką turėję reformatai, vadovaujami didikų Mikalojaus Radvilos ir Eustachijaus Valavičiaus karaliaus duotajam aktui pasipriešino, mat puoselėjo viltį įkurti reformatiškos dvasios universitetą. Dėl būsimo universiteto vyko arši kova.

Antrąją privilegiją, leidžiančią Vilniuje steigti akademiją, Steponas Batoras pasirašė 1579 m. balandžio 1 d., bet, prieš žygi į Polocką, vengė atviro konflikto su aukštąja reformatiška ponija. Tik atsiėmęs Polocką ir sugrįžęs į Vilnių, karalius pasiekė, kad vicekancleris E. Valavičius prie pasirašyto dokumento pridėtų Lietuvos valstybės antspaudą. Vicekancleris nesutiko. Pagrasinus atleisti iš pareigų, E. Valavičius nenorom pridėjo antspaudą, ir kara-

liaus privilegija Lietuvoje įgijo įstatymo galią. Beliko gauti popiežiaus pritarimą. 1579 m. spalio 29 m. popiežius Grigalius XIII bule patvirtino Vilniaus akademijos ir universiteto steigimą.

V. Smakausko drobėje galima rasti visus šių aštrių įvykių dalyvius. Nors joje atsispindi tik mažytė tų visų istorinių peripetijų dalis, teisingiau, tik Lietuvos katalikų hierarchų triumfas, iš karaliaus Stepono Batoro rankų gaunant aktą, leidžiantį steigti universitetą. Neatsitiktinai greta V. Smakausko drobės, parodos ekspozicijoje, matome ir svarbiausius istorinius dokumentus, kurie įtvirtino tą teisę: LDK didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro 1578 m. ir 1579 m. privilegijas bei popiežiaus Grigaliaus XIII 1579 m. bulę. Eksponuojami ir kitų Lietuvos bei Lenkijos valdovų pergamentai, suteikiantys Vilniaus universitetui privilegijas ir karališkąją globą: tai Žygimanto Vazos, Vladislavo Vazos ir Augusto III Vėtino duotosios privilegijos.

Kai dovana skatino ir kitus dovanoti

Ypatingą vertę turi Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto dovanotos knygos, kadaise puošusios Vilniaus jėzuitų kolegijos ir Universiteto bibliotekos lentynas. Iš keturių tūkstančių karaliaus dovanotų knygų Vilniuje išliko 15 (21 veikalas). Karališkoji dovana paskatino ir kitus didikus dovanoti knygas kolegijai ir universitetui, todėl eksponuojami kunigaikščių Leono ir Kazimiero Leono Sapiegų, vyskupų Valerijono Protasevičiaus ir Konstantino Kazimiero Bžostovskio universitetui dovanotos knygos. Parodoje išvysime vyskupų Eustachijaus Valavičiaus, Jurgio Radvilos, Mikalojaus Paco teologines knygas, kurias šie mecenatai dovanavo Vilniaus universiteto bibliotekai. Bibliofilijos gurmanams pasigardžiavimas – Motiejus Pretorijus knygos *Prūsijos grožybės* rankraštis (XVII a. pabaiga). Verta palinkti ir prie eksponuojamo V. Protasevičiaus 1572 m. autografo.

Universiteto vaidmuo Lietuvos valstybėje

Be Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomų vertybių, parodoje reikšmingus eksponatus depozitavo Lietuvos valstybinis istorijos archyvas (direktorė Laima Tautvaišaitė), kelis darbus paskolino Lietuvos nacionalinis muziejus bei Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Kaip teigė parodos koordinatorė Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė, rengėjai siekė parodyti kuriamąją Universiteto vietą mūsų valstybės istorijoje, moksle bei kultūroje. Todėl ekspozicijoje svarbi vieta tenka Universiteto kūrėjams, globėjams, mecenatams, žymiausiems rektoriams, profesoriams ir Universiteto auklėtiniams. Taigi nepaprastai svarbus pateiktas Vilniaus universiteto vaidmuo Lietuvos valstybės gyvenime.

Pasak Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vedėjos Almos Braziūnienės, turint daug vertybių, nėra paprasta jas atrinkti ir parodyti. Universiteto sukaktis suteikė gerą progą iš saugyklų į dienos šviesą ištraukti vertingiausias seniausias Lietuvoje bibliotekos knygas, pergamentus, aktus bei kitus dokumentus. Šį kartą parodos rengėjai pasistengė, kad lankytojai išvystų naujus eksponatus, kurių nepamatysite kad ir nuolatiniame ekspozicijoje Universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje. Kaip teigia A. Braziūnienė, parodoje orientuotasi į senąją knygą ne tiek kaip į muziejinę vertybę, bet daugiau dėmesio siekiama telkti į knygą, kaip meninę estetinę vertybę. Šiuo atveju knyga pristato ir bibliotekos, ir paties Universiteto istoriją.

Norintiems pamatyti, nebūtina keliauti į Florenciją

Seniausieji eksponatai – XIV a. Sienos (Italija) meistrų meniškai iliuminuotų giesmynų lapai, tobulomis miniatiūromis išpuošti pergamentai. Pasak Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio, kuris yra ir parodos ekspozicijos autorius, tokius pergamentus galima išvysti tik šioje parodoje ir, žinoma, garsioje Florencijos Katedros koplyčioje, kur eksponuojami lygiai tokie pat iliuminuoti giesmynai. Šalia XIV–

Nukelta į 20 p.

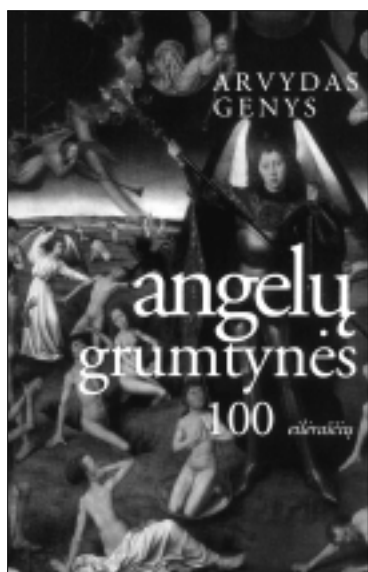

Pergamentinio giesmyno iliuminuotas lapas. Italija, XIV a.

Senajo Vilniaus universiteto įžymybių portretų galerija

Naujoji Arvydo Genio poezijos knyga

Savo 50-ąjį gimtadienį poetas, prozininkas, eseistas ir, drįstame manyti, *Mokslo Lietuvos* bičiulis Arvydas Genys pasitiko trečiaja poezijos knyga *Angelių grumtinės* bei kūrybos vakaru Rašytojų klube. Gamtos jėgos, kurios, kaip žinome, poetams nėra abejingos, šį kartą jubiliatą pasveikino žemės drebėjimu, kurio epicentras buvo Baltijos jūroje prie Karaliaučiaus. Iki Vilniaus atsiritusi 4,8 balų pagal Richterio skalę seisminė banga – pakankamas argumentas suvokti, kad poetų gimtadieniams būdinga ir tam tikro visuotinio prasmė.

Visuotinio poezijoje siekia ir Arvydas Genys, savo siekius grįsdamas aukštais moraliniais ir dvasi-

ANGELAI VIS DAR GRUMIASI

Sukaktuvininkas Arvydas Genys (dešinėje) klausosi emocionalaus jo sveikintojo rašytojo Rimanto Šavelio žodžio, viduryje – „Nemuno“ vyriausiasis redaktorius Viktoras Rudžianskas

niais kriterijais. Krikščioniškos vertybės – tai jo kūrybos siekiamybė. Daugelyje A. Genio eilėraščių rasime Šv. Evangelijos motyvų, Šventojo Rašto tiesų. Lyg ir savotiškas iššūkis mūsų vartotojiškai tikrovei, kurioje pranyksta riba tarp etinių, estetinių ir kitų pamatinių vertybių. O

juk ant jų laikosi mūsų krikščioniškoji kultūra.

Remtis krikščioniškosiomis vertybėmis – tikriausiai ne labai dažnas reiškinys dabartiniame poetų pasaulyje. Juk jis taip pat pavaldus tiems patiems gamtos ir visuomenės dėsniams. Nežinia ko jame daugiau –

amžinųjų ar vienadienių siekių. Vadinasi, A. Genio pasirinktas poetinis kelias nėra iš lengvųjų. Ko gero, tai labai sunkus kelias, reikalaujantis tylos ir didelio vidinio susikaupimo, padedančio įveikti greitakalbę ir paviršutiniškumą.

Buvo metas, kai A. Genio pavar-

dė dažnai šmėkščiojo *Mokslo Lietuvos* puslapiuose, kuriuose jis sudaino ir išaugino visai nemenką eseistikos kūrinėlių derlių. Svarbiausia, kad tie rašiniai skirti labai reikšmingiems kūrėjams, be kurių neįmanoma įsivaizduoti Lietuvos ir lietuviškos kultūros. A. Genys laikraščio puslapiuose yra gvildenęs Justino Marcinkevičiaus, Tomo Venclovos, Josifo Brodskio ir Jono Meko poeziją bei eseistiką, į jo akiratį pateko rašytojo Jono Mikelinsko, mąstytojo kunigo Česlovo Kavaliausko, tragiškai žuvusio poeto Mindaugo Tomonio, literatūros kritiko Alberto Zalatoriaus, tautosakininko Donato Saukos, filosofo ir sociologo Vytauto Kavolio, kultūros istoriko Antano Andrijausko, istoriko Vinco Trumpos, rašytojo Vitolio Gombrovičiaus, filosofo ir kultūros istoriko Levo Karsavino kūrybą bei jų keliamas idėjas.

Žinau, kad norėdamas perrašyti esė apie kone kiekvieną iš šių kūrėjų, A. Genys apskrovęs knygomis ir straipsniais gerą savaitę studijuodavo medžiagą, gilinosi į jį žavinčių autorių mąstymo būdą, idėjų raišką, savytumą. Tik išnagrinėjęs ir pajautęs temą, pats imdavo rašyti. Šis užsiėmimas teikia saldžios kūrybinės laisvės ir džiaugsmo pojūtį. Tik grumtinėse su pačiu savimi gali parašyti ką nors doro. A. Geniui šia prasme kiek lengviau, nes jam padeda angelai, kurie, jei tikėsime paskutine jo poezijos knyga, vis dar grumiasi. Tai ir kūrėjo keilią lydinti nuolatinė kova.

Gediminas Zemlickas

Lietuva gali dalyvauti ES finansuojamuose AIDS tyrimuose

Vilnius rugsėjo 16–18 d. buvo tapęs neoficialia Vakarų ir Rytų daugialkalbe sostine. Aptarti ŽIV/AIDS keliamų problemų čia susirinko Europos Sąjungos sveikatos apsaugos ministrai, daugelio NSV šalių atstovai, Europos Komisijos, PSO atsakingi darbuotojai, tarptautinių ir visuomeninių organizacijų delegatai, ekspertai. Tai jau antroji tokio pobūdžio konferencija Lietuvoje. Konferencijos metu veikė baltarusės Anastazijos Kamlyk paroda *Durys*. Joje ŽIV užsikrėtusi mergina demonstravo savo nuotrauką, ištrauką iš dienoraščio. Ji dar svajoja susilaukti sveiko kūdikio, nes tokia medicinos pagalba jau yra įmanoma.

Nuo AIDS pasaulyje mirė per 25 milijonus žmonių. Taigi aukų skaičių galime lyginti tik su Pirmuoju ir Antruoju pasauliniais karais. Teroristų aukų skaičius nepalyginamai mažesnis. Užkratas kai kuriose Afrikos šalyse jau pasiekė visuotinės epidemijos lygį. Nors tos problemos aptartos Dublino konferencijoje, didėjantis pavojus privertė vėl skubiai susirinkti. Tokią iniciatyvą parodė Lietuva, ir tam pritarė Europos Komisija. Norą dalyvauti pareiškė net tokių tolimų šalių atstovai kaip Kirgizija, Kipras, JAV ir kitos. Dalyvauti darbe atvyko Europos Komisijos atstovas Pavelas Telička, JT sekretoriaus įgaliotinis Larsas Okalingas (Lars O Kallings), PSO direktoriaus pavaduotojas Džekas Čo (Jack Chow).

Vos užfiksavus pirmuosius ligos atvejus, mūsų šalyje įkurtas AIDS centras (1989 m.). Po metų parengta pirmoji Nacionalinė AIDS profilaktikos ir kontrolės programa. Visuomenės sveikatos srityje ši programa yra prioritinė. Šių metų rugsėjį Lietuvoje buvo užregistruoti 928 ŽIV nešiotojai, iš kurių net 80 proc. ŽIV užsikrėtė vartodami injekcinius narkotikus. Visose kaimyninėse šalyse ŽIV infekuotų asmenų kur kas daugiau: Baltarusijoje – per 14 tūkst., Latvijoje 2,5 tūkst., nedidelėse Estijoje ir Kaliningrado srityje – po 4 tūkst. ES šalyse yra net 2 milijonai ŽIV nešiotojų (per du metus jų padaugėjo net 25 proc.). Dėl AIDS

Jungtinių Tautų AIDS programos Europos regiono koordinatūras Heningas Mikelsonas, LR sveikatos apsaugos ministras Juozas Olekas, Europos Komisijos atstovas Matis Rajala ir AIDS centro direktorius Saulius Čaplinskas

centro laiku organizuotų prevencinių veiksmų pirmąsias ŽIV infekcijos bangas Lietuvoje pavyko sustabdyti. Tai pripažino ir konferencijoje dalyvavęs Jungtinių Tautų AIDS programos (UNAIDS) ekspertas Rytų Europos regionui Heningas Mikelsonas (Henning Mikellson). Jis pažymėjo, kad Lietuvoje ypač anksti pradėtas darbas su didelės rizikos užsikrėtę ŽIV grupių atstovais. Tai ypač svarbu norint sustabdyti ŽIV infekcijos plitimą.

Kalbėdamas konferencijoje Sveikatos apsaugos ministras Juozas Olekas pabrėžė, kad Lietuva turi gerą ŽIV prevencijos įdirbį. Lietuva galėtų tapti tarpininke vienijant Vakarų ir Rytų šalių sukauptą patirtį ŽIV ir AIDS prevencijos srityje. Vienijantis Lietuvos vaidmuo gali padėti plėtoti partneriškus santykius tarp klestinčių Vakarų ir besivystančių Rytų, ypač sveikatos ir AIDS problemų srityje. J. Olekas pabrėžė, kad palyginti su kitomis

valstybėmis, Lietuva yra žemo ŽIV infekcijos paplitimo šalis. Šis rezultatas pasiektas anksti suvokus būtinybę suvienyti pajėgas darbu su didelės rizikos grupėmis, pasirinkus tinkamiausias strategijas. Pasak J. Oleko, ŽIV sparčiai plintant Rytų Europoje, kyla pavojus, kad infekcija, šiuo metu labiau paplitusi rizikos grupėse, gali išplisti į visas socialines gyventojų grupes ir turėti skaudžių padarinių visai visuomenei.

Savo kalboje Europos Komisijos atstovas Matis Rajala (Matti Rajala) pabrėžė, kad neseniai AIDS tema Dubline vykusio konferencija privertė Europą atsibusti, o Vilniaus – pradėti rimtai dirbti, koordinuoti pastangas ir resursus bei aktyviau bendradarbiauti, keistis geros praktikos pavyzdžiais. Būtina ne tik naikinti prarają tarp sveikųjų ir sergančiųjų, bet stengtis juos integruoti į visuomenę, kitaip mes niekada neveiksime šios negandos.

Pastaruoju metu ŽIV ligos specia-

listai nerimauja, kad ŽI virusas greit prisitaiko. Pakanka sergančiam 3 kartus pamiršti išgerti vaistus ir šis vaistas neveikia. Lenkų mokslininkai pateikė duomenis, kad šioje šalyje 9,9 proc. tirtų asmenų jau buvo užsikrėtę tokia viruso forma, kurios neveikė jokie vaistai.

Iš diskusijų aiškėjo, kad mūsų šalies mokslininkai ir gydytojai turi aktyviau ieškoti būdų dalyvauti įvairių fondų, ES programų ir mokslinių tyrimų veikloje. Mokslininkams gali būti įdomu, kad Rytų Europa finansuojama pagal atskirą eilutę. Finansuojami ne tik ŽIV/AIDS, bet ir TBC bei kitų užkrečiamųjų ligų ar visuomenės sveikatos moksliniai tyrimai. Verta paminėti keletą konferencijoje nagrinėtų programų ir fondų: regioninis plėtros fondas, regioninio mokslo tyrimai, infekcinės ir tropinės ligos, AIDS ir klinikinė bendrija, AIDS ir mobilumas, AIDS aktyvistų grupė, prevencijos tarp migruojančių prostitucijų projektas, Europos ša-

lių tyrimai ir pasiūlymai Rytų ir Centrinei Europai. Dalyviai iš klausė mokslo žmonėms ir praktikams įdomias temas: ES vykdomos programos ir finansuojami mokslo tyrimai bei paramos tinklai, pagalbos narkotikų vartotojams programa, ŽIV gydymo naujovės Europoje, antros kartos ŽIV infekcijos stebėsenos metodologija ir praktika. PSO Europos regiono patarėjas Kysas de Jončiras savo pranešime prognozavo, kad per artimiausius penkerius metus Europoje labai padidės ŽIV gydymui reikalingų antiretrovirusinių vaistų poreikis ir jų kainos turės būti mažinamos. Pasak jo, Europos šalys netrukus turės taikyti naujas strategijas, kad užtikrintų specifinio ŽIV ligos gydymo prieinamumą visiems, kam jis reikalingas. Tiesioginėmis derybomis, ir pasinaudojus saugikliams, numatytais atitinkamose PSO sutartyse, skurdžiausioms šalims jau pasisekė smarkiai sumažinti ŽIV gydymui reikalingų vaistų kainas. Tačiau vidutiniškai gyvenančiose Vidurio Europos šalyse padėtis tampa vis sudėtingesnė. Čia antivirusinių vaistų kainos yra panašaus lygio kaip Vakarų Europoje, o šiais vaistais gydomų pacientų skaičius nuolat auga. Patarėjo manymu, šią padėtį dar labiau komplikuoja patentavimo tvarka ir ES bendrosios rinkos reikalavimai, ribojantys kainų mažinimą. Kitas PSO visuomenės sveikatos ekspertas Martinas Donoghju konferencijoje pažymėjo, kad pradėjus diegti specifinį ŽIV ligos gydymą nuo 1996 m. Vakarų Europoje, sparčiai sumažėjo AIDS sergamumas ir mirtingumas.

Konferencijoje priimtoje deklaracijoje konstatuota, kad būtina gerinti prevenciją, gydymo prieinamumą, slaugą ir paramą ŽIV paveiktiems žmonėms. Pabrėžta būtinybė kurti infrastruktūras, gerinti informavimą bei plėsti visuomenės švietimo formas, toliau didinti pilietinės visuomenės supratingumą ir pajėgumą spręsti su ŽIV susijusius klausimus bendroje Europos erdvėje.

Juozas Elekšis

Tęsinys, pradžia Nr. 11

**Rodyk iniciatyvą
ir būsi remiamas**

1992 m. ar 1993 m. Lenkijos lietuvių visuomeninės organizacijos buvo pasikvietusios Lietuvos lenkų organizacijų vadovus. Nemaža grupė iš Lietuvos lankėsi pas Lenkijos lietuvius, o po kurio laiko panaši Lenkijos lietuvių delegacija nuvyko į Lietuvą. Bet tuo ir baigėsi – nutrūko, neišsiplėtojo ryšiai.

Eugenijaus Petruškevičiaus nuomone, Lietuvos lenkų ir Lenkijos lietuvių padėtis gerokai skiriasi pirmiausia ekonomine žmonių padėtimi. Vilniaus krašto lenkai gyvena gana skurdžiai, nebent yra nedidelių išimčių. Lankantis Lenkijos lietuviškuose kaimuose, ūkiuose, vienam kelionės dalyvių nejučia išsprūdo: *Tai apie ką galime kalbėti? Jei mes beveik žagrėmis ariame žemę, o kone kiekviename lenkų lietuvių kieme stovi kombainai...* Iš tiesų, apie ką tada Turgelio krašto lenkas ūkininkas gali šnekėtis su Kampučio, Kreivėnų ar Ožkinių kaimo ūkininkais.

Tad gal Lenkijos valdžia labai palanki lietuviams? Nereikėtų neigti, kad esama tokios paramos. Jei žmonės rodė iniciatyvą, valdžia rėmė. Paremtieji vėl turėjo iš ko rodyti naujas iniciatyvas. Tai abipusis veikimas.

E. Petruškevičius prisimena, kaip juos Šalčininkų rajone buvo nuvežę į tokią bėdiną lenkišką mokyklėlę, kur lenkiškai nelabai buvo galima susišnekėti su vietos „lenkais“. Vadinamojo Vilniaus krašto „tuteišiams“, mėginant susikalbėti lenkiškai, iškilo nemažų sunkumų. Gerai, kad bent šiek tiek rusiškai susigaudė iš Lenkijos atvykę lietuviai Pasak E. Petruškevičiaus, „tuteišiai“ vartoja daug rusų kalbos konstrukcijų. O tarp Lenkijos lietuvių, ko gero, nerasi tokio, kuris nemokėtų tikros literatūrinės lenkų kalbos. Nėra iš ko imti blogų kalbos pavyzdžių. Jie mokosi tikros lenkų kalbos iš Lenkijos spaudos, televizijos, knygų.

**Kodėl teko keisti
Aušros redaktorių**

Lenkijos lietuvių leidinys *Aušra*, seniau ejęs Seinuose, dabar leidžiamas Punske gauna gana didelę dotaciją iš Lenkijos kultūros ministerijos. Šiuo metu jo tiražas – 1,5 tūkst. egzempliorių. Žinoma, lyginant su tais laikais, kai tiražas buvo 3,5 tūkst., tai ne kažin koks laimėjimas. E. Petruškevičiui vadovaujant *Aušrai*, į Lietuvą ji patekdavo kaip vakarietiškas leidinys, kuriame buvo spausdinama daug straipsnių ne tik apie Lenkijos lietuvių gyvenimo aktualijas, bet rašoma ir apie Seinų, Punsko, Suvalkų, apskritai lenkiškosios Su-

Kelionė į Seinus, Punkską ir senąją jotvingių žemę (7)

Galdapės katedra

valkijos praeitį, nesibodėta ir Lietuvos istorijai bei istorinėms asmenybėms skirtų publikacijų. Laikais, kai dėmesys Lietuvos senųjų laikų istorijai pačioje Lietuvoje buvo griežtai ribojamas, net slopinamas, Lenkijos lietuviai galėjo sau leisti nepalyginamai daugiau. Todėl *Aušra* taip pat ir Lietuvoje turėjo nemažai prenumeratorių bei ištikimų skaitytojų.

14 metų E. Petruškevičius buvo *Aušros* redaktorius (nuo jos įsteigimo 1973 m. iki 1987 m.). Kuo neįtikio valdžiai E. Petruškevičius? 1983 m. *Aušroje* labai iškilmingai buvo paminėtas daktaro Jono Basanavičiaus *Aušros* 100-metis. Viskas būtų tuo ir baigėsi, bet vienu metu seiniškių *Aušros* publikacijomis susidomėjo LKP CK Propagandos ir agitacijos skyrius, kuriam tuo metu vadovavo Mečislovas Sadvovskis. Kažkokių reikalų atvykęs į Lenkiją pasiskundė, kad Seinuose, girdi, lietuviškai leidžiate nacionalistinį žurnalą, o blogiausia, kad jis patenka į Tarybų Lietuvą ir drumsčia nesubrendusius kai kurių žmonių protus.

Tiesą sakant, ir M. Sadvovskis gal būtų apie *Aušrą* nieko nežinojęs, nes ir apie J. Basanavičiaus *Aušros* 100-mečiui skirtas publikacijas sužinojo tik pra-

Vienas iš „Aušros“ leidinio viršelių, liudijančių dėmesį Lietuvos istorijai

ėjus trejiems metams nuo išspausdinimo. Bet štai kaip viskas įvyko. *Laisvosios Europos radijas* vienoje laidoje lenkų kalba labai išgyrė seiniškę *Aušrą* – koks puikus žurnalas! *Laisvoji Europa* ne neįtarė, kokią meškos paslaugą padarė *Aušros* redakcijai, jos redaktoriui bei visiems šio leidinio skaitytojams Lietuvoje.

Seinų partinei valdžiai teko nedelsiant imtis organizacinių priemonių. E. Petruškevičiui pasikvietė pirmasis

partijos sekretorius ir pasakė: *Eugenijau, klausyk. Dėl manęs tai tu rašyk, ką tik nori ir kaip nori, man tikrai nerūpi. Bet skundėsi tie „durniai“ iš Lietuvos. Su-prask...*

Aušros redaktorius buvo pakeistas. E. Petruškevičiui pasiūlyta dirbti Suvalkuose leisto lenkiško savaitraščio *Krajobrazy* vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju. Materialiai nuskriaustas nesijautė, bet nuoskauda širdyje tikriausiai liko.

**Tautinės mažumos
šlubuoja kaire koja**

Apskritai ligi šiol visos tautinės mažumos Lenkijoje rinkimuose remdavo daugiausia kairiųjų partijas. Jos išreiškia mažiausiai nacionalizmo, kuris tautinėms mažumoms kelia didžiausią pavojų. Štai kodėl ant Solidarumo bangos iškilęs Lechas Valensa (Lech Wałęsa) taip pat nebuvo katutėmis sutiktas Lenkijos tautinių mažumų, tarp jų ir lietuvių.

Taiigi internacionalizmas tautinėms mažumoms yra labiausiai priimtinas.

Vis dėlto turime pripažinti, kad L. Valensa savo politikoje buvo nuoseklus taip pat ir Lietuvos lenkų atžvilgiu. Nepalaikė nei „autonominkų“, kurie vadinamame Vilniaus krašte kėlė sumaištį žmonių galvose, nei tų lenkų, kurie kėlė nepamatotus reikalavimus. Gyvenantys Lietuvoje lenkai turi paklusti Lietuvos įstatymams. Ši L. Valensos nuostata gerokai atšaldė kai kurių Lietuvoje gyvenančių „karštų Lenkijos patriotų“, nors ir Lietuvos piliečių, galvas.

Dar didesnę pamoką Lietuvos lenkai gavo iš Romos popiežiaus Jono Pauliaus II, jo vizito į Lietuvą metu. Popiežius į Lietuvos lenkus kreipėsi žodžiais: *Lenkų kilmės lietuviai!* Daugeiui Lietuvos lenkų toks kreipinys labai nepatiko, kaip tikriausiai nepatiktų ir Lenkijos lietuviams, jeigu juos pavadintų *lietuvių kilmės lenkais*. Tautinių aistrų lava, nors iš paviršiaus ir dengiama sukietėjusia ir atrodančia stabilia pluta, vis dar tebeslepia gilias istorinių patirčių ir atminties aistras.

Tikriausiai Lietuvos lenkai ir ateityje dar ilgai nagrinės popiežiaus jiems pasakytus žodžius, vieni pritaris, kiti nepritaris, tačiau svarbiausia tai, kad tau-

tinėms aistroms nebuvo leista įsiliepsnoti. Sumaištis kėlėjams, demagogams, kurie norėjo Lietuvoje pasinaudoti „lenkų korta“, savo tikslų įgyvendinti nepavyko. Iš esmės popiežius užėmė ir palaikė tą poziciją, kurią iš Paryžiaus nuolat deklaravo Kultūros žurnalo įkūrėjas ir leidėjas Jurgis Giedraitis (Jerzy Giedrojć), o Lenkijoje ir JAV – poetas, Nobelio premijos laureatas Česlovas Milošas (Czesław Miłosz), šių metų rugpjūtį iškeliaęs į protėvių šalį. Lenkijos lietuviams faktiškai buvo pritaikyta ta pati istorinė formulė *gente lituanus, natione polonus*, kuria savo tautinę ir pilietinę priklausomybę apibrėžė Adomas Mickevičius, Ignatas Domeika, Tadas Vrublevskis ir daugybė kitų iškilų mūsų krašto asmenybių, kurių gyslose dar gyva buvo Abiejų Tautų Respublikos piliečio samprata, priklausomybės kelioms tautoms savivoka. Lietuvos lenkams popiežius, nors tiesiogiai ir neišsakė žodžiais, tačiau perteikė tos istorinės formulės dvasią, sukeitęs jos dėmenis: *gente polonus, natione lituanus*.

O kad kai kuriems Lietuvos lenkams tokia popiežiaus pozicija nepatiko, gali patvirtinti ir E. Petruškevičius, kuriam yra skundęsis bei guodęsis ne vienas Lietuvos lenkas. Nesitikėjo iš lenko popiežiaus tokių žodžių. Kad popiežius yra perpus lietuvis, jo motina kilusi nuo Žiežmarių, Lietuvos lenkai tikriausiai taip pat nelabai prisimena.

**Ieškoti, kas sieja,
o ne skiria tautas**

Būdami Europos Sąjungoje, vadinasi, vieningoje Europos erdvėje, aišku, iš naujo turėsime kurti ir tautinius santykius su kaimynais. Tie santykiai švelnėja, tarpusavio supratimo vis daugiau. Jei dar prieš penkerius ar šešerius metus net Seinuose lietuviškos vėliavos būdavo nuplėšiamos, dabar šito nėra.

Ne visada gerą vaidmenį santykių tarp tautų srityje vaidina abiejų valstybių žiniasklaida. Sensacijų siekis ir vienadieniai interesai kartais užgožia tolesnės ateities perspektyvą. Kolega E. Petruškevičius, jeigu tik jo kas norėtų klausyti, tikriausiai daugeliui lenkų ir lietuvių žurnalistų patartų: prieš viešai tariant ar spausdinant savo žodį, visada reikia gerai pagalvoti – kam tai bus naudinga, kokių aidų sugrįš. Kai mokyklėle lieka trys moksleiviai ir aštuoni mokytojai, tai gal išties verčiau tokią mokyklą uždaryti? Tačiau pamėginus uždaryti, tuojau kyla nepaprastas triukšmas ir problema išpučiama kone iki valdžios atliekamo genocido tautinių mažumų atžvilgiu. Uždarė mokyklą! Aišku, opi problema, daug kam labai skauda, bet problemos juk tam ir yra, kad būtų sprendžiamos. Protingai, santūriai ir, svarbiausia, teisingai.

Jeigu mėgintume mintyse prisiminti lietuvių tautinės mažumos gyvenimo Lenkijoje bendrąjį foną, kuris mus pasiekia per spaudą, televiziją ir radiją, tai tas fonas bus gana problemiškas: tai lietuviškas mokyklas norima uždaryti, tai pasienio užkardą norima įrengti lietuviams priklausančiame kultūros centre ir t. t. Taiigi bendrą tų pranešimų toną ir visą foną nebūtų lengva pavadinti palankiu lietuviams. Štai kad ir mūsų kelionės išvakarėse pasakius, kad teks važiuoti į Seinų ir Punsko kraštą, vienas kolega sako: *Ko ten važiuoti, juk lenkai draudžia lietuvių moksleiviams per pertraukas kalbėtis lietuviškai...* Gal kur nors toks atvejis ar nesupratimas ir yra buvęs, bet visai neįtikėtina, kad patys lenkai toleruotų tokią nuostatą. Tačiau tenka ir tokių dalykų išgirsti. Ir neduok Dieve, jeigu pradėtume eskaluoti tokias nuostatas.

Zalcburgiečiai plūsta į Mažąją Lietuvą

Adolfui Juciui skirtos knygos viršelis

Atkelta iš 1 p.

atgaivinti atmintyje. Šį rudenį minint akademiko A. Jucio 100-ųjų gimimo metinių sukaktį, surinkti ir vienan daiktan sudėti jo rašiniai, kai kurie laiška, taip pat ir jo kolegų, mokinių ir bendraminčių atsiminimai. Visa tai išleista kaip knyga *Akademikas Adolfas Jucys*. Tai 47-oji serijos *Lietuvos mokslas* knyga, išleista Lietuvos Respublikos Vyriausybės lėšomis. 400 puslapių knygoje pateiktas mokslininko gyvenimas, darbai ir bibliografija. Knygos parengimo ir išleidimo redakcinės komisijos pirmininkas – Zenonas Rokus Rudzikas, sudarytojas – Romualdas Karazija, vyriausiasis redaktorius – Algimantas Liekis.

Pažymėsime, kad šia vertinga knyga buvo apdovanoti visi iškilmingo renginio dalyviai, kurie rugsėjo 14 d. atėjo į akad. A. Jucio 100-osioms gimimo metinėms skirtą renginį Lietuvos mokslų akademijos salėje. Prieš tai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje buvo atidaryta Lietuvos teorinės fizikos pradininko gyvenimui, mokslinei veiklai bei įvairiapusiams A. Jucio interesams skirta paroda. Atidaryme dalyvavo gausus būrys Lietuvos fizikų, Profesoriaus mokinių ir bendražygių.

Poilsiu laikė vieno darbo keitimą kitu

Gabumais, ypač fizikai ir matematikai, A. Jucys išsiskyrė dar mokydamasis gimnazijoje. Keturioliktasis, priešpaskutinis, vaikas šeimoje iš Klausgalvų Mėdsėdžių kaimo, mokėsi penketais, matematikos uždavinius sprendavo pusiui mintinai, be juodraščio, tiesiai į švarraštį, per pusvalandį išsprendavo uždavinius, kuriems būdavo skiriamos dvi valandos. Kauno universitete, Matematikos-gamtos fakultete, studijuodamas fizikos ir matematikos mokslus, stipendijos negavo, nes motina valdė 40 ha ūkį. Kai mirė tėvas, Adolfui buvo tik 17 metų. Vis dėlto motina įstengė kasmet sūnui duoti po 1500 litų, kurių vaikas nešvaistė,

Ir nederlingoje žemėje gali išaugti mokslo ažuolas

Akademiko Adolfo Jucio 100-ųjų gimimo metinių minėjimą pradeda Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas; šalia jo – A. Jucio sūnus Gediminas

visą laiką ir jėgas jis skyrė studijoms.

Į kinus retai vaikščiojo, retkarčiais į teatrą, dažniau – į operą. Studentų korporacijoms nepriklausė. Bet štai krašto praeitimi, ypač žemaičių, labai domėjosi. Mėgo senus žemaičių papročius, kalbą, dainas ir buitį. Asmeniniame gyvenime su žemaičiais šnekėdavosi žemaitiškai. Skaitė daug lietuvių kalbos, istorijos, geografijos, gamtos mokslų knygų. Mėgo ekskursijas, noriai su bendraminčiais keliaudavo. Studijuodamas universitete buvo bene tik Studentų žemaičių Simono Daukanto draugijos narys. Ji populiarino senųjų žemaičių kalbą ir tamę, tradicijas, buitį.

Regis, kraštotyra, gimtojo krašto pažinimas jam buvo atokvėpis, poilsis nuo ypač įtempto darbo. Pagaliau juk ir poilsį A. Jucys laikė vieno darbo pakeitimu kitu. Istorijos pažinimo darbas jam atrodė lengvas, kai reikėdavo atitraukti nuo fiziko lygčių. Ypač mylėjo Kretingos ir Plungės rajonus, mat Kretingos rajone, Salantų apylinkėje, ir buvo jo gimtieji Klausgalvų Mėdsėdžiai. Plungėje jis baigė gimnaziją.

Pradėjęs beveik tuščioje vietoje

A. Jucys yra teorinės fizikos mo-

kyklos Lietuvoje kūrėjas, tikrasis pradininkas, todėl prisiminkime, nuo ko jam teko pradėti.

1931 m. baigęs Kauno universitetą, A. Jucys buvo pašauktas atlikti karinę tarnybą ryšių batalione, radijo kuopoje. Tarnybos nekeikė, tvirtino ir ten įgijęs naudingų žinių. Grįžęs iš kariuomenės, A. Jucys pradėjo darbą Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos katedroje jaunesniu laborantu. Polinkis į teorinį darbą lėmė, kad jis pasirinko teorinę fiziką. Tiesa, turėjo, kas paskatino. Antanas Puodžiukynas nors savo vaidmens A. Jucio pasirinkime ir nesureikšmino, bet gundė jį pasirinkti būtent teorinės fizikos barą. Mat tai buvo silpnoji Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos katedros vieta. 1932 m., mirus prof. Kęstučiui Šliūpiui, teorinės fizikos dėstymas universitete labai suprastėjo, nors ir anksčiau nebuvo pavyzdingas. Kai kurie oficialiai skelbiami teorinės fizikos kursai nebuvo skaitomi. Tad ir A. Jucys studijuodamas neįgijo bent kiek tvirtesnių teorinės fizikos pagrindų. Ko negavo studijuodamas, pasiekė savarankišku darbu. Buvo pratęs dirbti su knyga, tikslingas darbas ir didelis užsispyrimas davė gerų vaisių. Tai, kad A. Jucys tarpukariu tapo pirmuoju ir vieninteliu Vytauto Di-

džiojo universiteto fiziku teoretiku, tai ne palankios akademinės terpės rezultatas, bet sugebėjimas asmeninėmis pastangomis ir dideliais gabumais užpildyti buvusią šios srities spragą universitete. Regis, asmeninės A. Jucio savybės tokiam individualiam darbui ir saviraiškai labai tiko.

Jis niekada nesitenkino tuo, ką jam duodavo mokytojai ir dėstytojai. Gimnazijoje A. Juciui per mažą buvo teikiama fizikos žinių, tad jis naudojo Vinco Čepinskio paskaitų knygomis, skirtomis studentams. Universitete jam taip pat nepakako to, kas buvo dėstoma, ypač stigo naujausių fizikos laimėjimų – atomistikos, kvantinės teorijos ir kita. Tiesa, kvantinė teorija tuo metu dar nebuvo dėstoma ir kituose Europos universitetuose. Tačiau studentui A. Juciui tai nesutrukdė dar 1931 m. savarankiškai pradėti domėtis kvantine teorija. Norėdamas geriau susipažinti su atomistika, lankė V. Čepinskio fizinės chemijos paskaitas, kurios jam, kaip fizikui, nebuvo privalomos. Anksti pradėjo domėtis daugelio dalelių sąveikos klausimais.

Priminsime, kad kvantinė teorija sietina su Makso Planko (Max Plank), Nilsa Boro (Niels Bohr) vardais, o griežtą matematinį pavaldą jai 1926 m.

suteikė Ervinas Šrėdingeris (Erwin Schrödinger), plėtojo Polis Adrienas Morisas Dirakas (Paul Adrien Moris Dirac), Verneris Karlas Heizenbergas (Werner Karl Heisenberg) ir kiti fizikai. 1930 m. kvantinė atomo teorija įžengė į antrąjį savo raidos etapą, kuriame J. Sletteris (J. Sletter), Eugenijus Vigneris (Eugene Wigner), Duglas Reineris Hartris (Douglas Rayner Hartree), Vladimiras Fokas ir kiti sukūrė atomo su keliais elektronais teorijos pagrindus. Jų metodus reikėjo tobulinti, pritaikyti daugiaelektroniniams atomams.

Pagrindinis darbo įrankis – logaritminė liniuotė

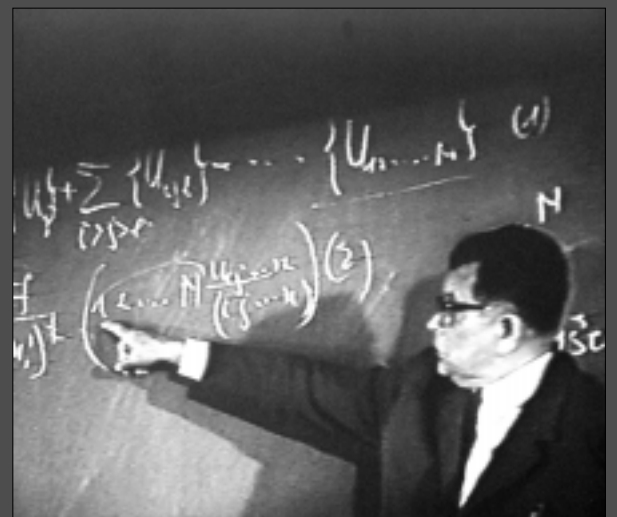
Štai šių dalykų ėmėsi A. Jucys, paprastas Fizikos katedros jaunesnysis, vėliau – vyresnysis laborantas. Neturėjo nei tokio darbo vadovo, nei bent kiek solidesnės teorinės fizikos mokyklos pasparties universitete. Jau vien tai, kad A. Jucys sugebėjo tuo metu tapti fiziku teoretiku yra nuostabos vertas dalykas, gal net mokslinis žygdarbis. Bent jau taip jaunojo kolegos pastangas įvertino toje pačioje katedroje 1928 m. asistento pareigas pradėjęs eiti Vienos universiteto absolventas Antanas Puodžiukynas, apie kurį jau buvome užsiminę. 1940 m. jis tapo docentu, o nuo 1942 m. – profesoriumi Vilniaus universitete, pokario metais buvo Kauno politechnikos instituto profesorius.

Neturint skaičiavimo mašinų, A. Jucio pagrindinė skaičiavimo priemonė buvo logaritminė liniuotė. Ją naudodamas savaitėmis skaičiuodavo artutiniais metodais sąveikaujančių dalelių parametrus. Tiesa, pirmas A. Jucio parašytas straipsnis iš teorinės fizikos dar tarsi tęsia diplominiame darbe, skirtame triodo charakteristikų tikrinimui, pradėtus tyrimus. Straipsnyje nagrinėta termoelektroninė emisija, elektrono išlaisvinimo darbas ir ryšys su metalų konstantomis bei sandara. Straipsnis paskelbtas *Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-gamtos fakulteto darbuose*. Išvada: norint toliau gilintis į atomo fizikos problematiką, būtina tobulinti kvantinės mechanikos metodus ir nustatyti metaluose elektronų bangines funkcijas.

Taigi tyrėjo kelias vedė į Hartrio, taip pat Hartrio-Foko lygčių sprendinius. 1936–1938 m. tirdamas metališkaji kalį A. Jucys Hartrio-Foko lygtims atomui artutiniu artėjimo metodu integravo iki trečiojo artutinumo, kalio jonui taikė Hartrio laiką. Straipsnį apie tai 1938 m. paskelbė *Matematikos-gamtos fakulteto darbuose*.

Tyrėjo kelias veda į Angliją

Lietuvio tyrinėjimai pasiekė ir prof. D. R. Hartrį. Savo iniciatyva

A. Jucys vasaros atostogų metu vyko į Mančesterio universitetą ir konsultavosi su skaičiavimų srities autoritetu. Tai truko nuo 1938 m. birželio 18 d. iki liepos 29 dienos. D. R. Hartris pasiūlė A. Juciui imtis teorinio anglies jonų ir anglies atomo tyrimo. Šį darbą A. Jucys parengė jau kitos savo kelionės į Angliją metu, kai nuo 1939 m. spalio 7 d. iki 1940 m. gegužės 10 d. stažavosi Kembridžo universitete. Šioje stažuotėje jam vadovavo prof. R. Fauleris (Fowler), žymus statistinės fizikos ir kietojo kūno teorijos specialistas. Laiške kolegai A. Puodžiukynui į Kauną A. Jucys džiaugiasi be galo geru fizikos lygiu Kembridže ir pažymi, kad Oksfordo fizika daug žemesnio lygio.

Deja, plečiantis Antrajam pasauliniam karui, A. Juciui teko nutraukti stažuotę Anglijoje. Jis kurį laiką gyveno Belgijoje, buvo internuotas Prancūzijoje. Grįžo į Lietuvą, kuri jau buvo okupuota Sovietų Sąjungos. Laimei, iš Anglijos atsivežė savo mokslinio darbo rezultatus. Beje, jie 1939 m. pagarsinti viename iš prestižinių to meto fizikos žurnalų *Proceedings of the Royal Society of London*.

Anglijoje įgytas žinias A. Jucys sugebėjo panaudoti ir 1941 m. Vilniaus universiteto Matematikos-gamtos mokslų fakulteto tarybos posėdyje apgynė mokslo daktaro disertaciją *Teorinis jonų C^{++} ir C^{++} ir neutralaus C tyrimas įvertinimu magna cum laude*. Disertacijoje A. Jucys paties patobulintu nuosekliųjų artėjimų metodu Hartrio ir Foko lygtis anglies atomo bei anglies jonų lygtis. Tās darbas 1941 m. buvo išleistas ir atskiru leidinuku lietuvių kalba, tapo D. R. Hartrio pagarsėjusio veikalų *Atominių struktūrų skaičiavimai* pirmtaku. Lietuva įgijo jau ir tarptautiniu mastu žinomą bei vertinamą teorinės fizikos atstovą. Tolesni A. Jucio darbai ir jo pastangos į šių tyrimų barą atves visą būrį jaunų fizikų, bet tai bus jau pokarinėje Lietuvoje, kitoje santvarkoje.

Nejau kelią perbėgo juoda katė

Net ir norint, sunku būtų nepaminėti jaunojo fiziko A. Jucio santykių su tarpukario Kauno universiteto Fizikos katedros vedėju prof. Ignu Končiumi. Šių eilučių autoriui atrodė labai keista, kad 400 puslapių A. Juciui skirtoje knygoje I. Končius paminėtas tik dviejose A. Jucio bibliografijos asmenvardžių rodyklės pozicijose – ir abi iš *Mokslo Lietuvos* publikacijų, skirtų I. Končiui. Knygos asmenvardžių rodyklėje I. Končius minimas tik Antano Puodžiukyno prisiminimuose *Teorinės fizikos pradžia Kauno universitete*.

Regis, kur dar galėjo geresnę dirvą rasti I. Končiaus mesta sėkla, jei ne žemaičio ir taip pat savo tautos bei krašto praeičiai neabejingo studento,

Minėjimo dalyviai susidomėję naująja knyga „Akademikas Adolfas Jucys“

vėliau ir tos pačios Fizikos katedros laboranto, asistento A. Jucio sieloje? Ne paslaptis, kad I. Končiaus paskaitos buvo labai vaizdingos, patrauklios, nes docentas, o vėliau profesorius I. Končius buvo žinomas kaip puikus paskaitininkas, mokantis sudominti ir patraukti studentus.

Štai kodėl atrodė tiesiog būtina išsamiau panagrinėti sąsajas, kurios turėjo sieti du fizikus, žemaičius, ypač žemaičių praeičiai, žmonėms ir kalbai neabejingus mūsų mokslo bei kultūros atstovus. Atrodytų, A. Jucio asmenyje I. Končius turėjo matyti savo paties veidrodinį atspindį – tik gerokai jaunesnį. Tačiau ar matė, tai jau visai kitas klausimas.

A. Jucio gyvenimo ir veiklos datos verčia abejojti, kad tarp šių dviejų asmenybių būtų užsimezges kiek gilesnis mokslinis bei dvasinis ryšys. Prisiminkime kai kurias A. Jucio veiklos Vytauto Didžiojo universitete Fizikos katedroje datas.

Grįžęs iš kariuomenės 1933 m. kovo 20 d. priimamas į Fizikos katedrą jaunesniuju laborantu ir šioje „pozicijoje“ išlieka kone dvejus metus – iki 1935 m. sausio 15 d., kai buvo pakeltas į vyresnius laborantus. Per tą laiką A. Jucys spėjo vesti Sofiją Nezabitauskaitę. Jaunai šeimai Kaune iš jaunesniojo laboranto algos verstis tikriausiai nebuvo lengva. Tuo metu A. Jucio atlyginimas sudarė tik 300 litų, prilygo pradinės mokyklos mokytojo atlyginimui. Universiteto baigimo diplomą turinčiam A. Juciui buvo galima susirasti ir geriau apmokamą darbą, vargu ar daug buvo tokios aukštos kvalifikacijos laborantų Vytauto Didžiojo universitete, bet šį žemaitį traukė būtent fizikos mokslas.

Daug ką paaiškina jau minėtas A. Puodžiukyno prisiminimas. Jis tvirtina buvus tokią katedros vedėjo I. Končiaus taktiką: jauniems žmo-

nėms nesą kur skubėti, ir jie privalo pereiti visas tarnybos pakopas. Todėl ir iš vyresniojo laboranto pareigų A. Jucys jaunesniuju asistentu buvo pakeltas tik nuo 1937 m. sausio 1 d., nors ir ligi tol iš esmės atliko asistento pareigas. Jau buvo gimęs pirmas jo sūnus Algis, tad jaunesniajam asistentui su padidėjusia šeima sukltis turėjo būti gana striuka. Nepaisant to, pusantrų metų teks vadintis jaunesniuju asistentu, nors A. Juciui tuo metu buvo 33–34 metai. Tā proga A. Puodžiukynas randa reikalo priminti, kad Izaokui Niutonui jo profesorius užleido katedros vedėjo kėdę, kai šiam gabiam jaunam vyrui tebuvo 24 metai, o Kaune buvo priešingas atvejis: katedros vedėjas nenorėjo, kad kas nors išsiveržtų į priekį.

Tik kai A. Jucys nuvyko – savo iniciatyva – į Mančesterį pas prof. D. R. Hartrį (1938 06 18 – 1938 07 29), buvo pakeltas į aukštesnes pareigas. Sunku pasakyti, ar čia būta tiesioginio ryšio, bet faktas, kad tik nuo 1938 m. liepos 1 d. A. Jucys keliamas į vyresnius asistentus, kai su D. R. Hartriu Mančesteryje aptarinėjo kalio atomo valentinio elektrono judėjimą laisvame ir metalo būvyje.

Pasak A. Puodžiukyno, A. Jucys gyveno tvarkingai, nerūkė, negėrė ir materialiniais nepritekliais nesiskundė, tačiau jam padarytos skriaudos nepamiršo. Kartą, pokalbyje apie I. Končių, jis prisitarė: *Jo aš nemėgstu – daugiau kaip tejus metus jis pralaidė mane laborantu.*

Tarp eksperimentatorių teoretikui – ne pyragai

Ar iš tiesų I. Končius buvo toks monstras jaunųjų atžvilgiu, kaip galėtų atrodyti iš šio pasakojimo? Veikiausiai ne visai taip. Ko gero, vienas užsišpyręs žemaitis suėjo su kitu ne mažiau „kietu“. Veikiausiai katedros vedėjas neskubėjo kelti laboranto į aukštesnes

pareigas, o tas turėjo tiek ambicijų, kad ir nesiprasė paaukštinamas. Pagaliau nepamirškime, kad I. Končius buvo tipiškas eksperimentinės fizikos atstovas, kuris savo dalyką dėstė taip, kaip buvo išmokęs Peterburgo universitete. Į fiziką žvelgė kaip į „eksperimentinį“ mokslą. Naujosios teorinės fizikos dalykai, pavyzdžiui, bangų mechanika Vytauto Didžiojo universitete net nebuvo pradėta dėstyti. Jokių paskaitų nebuvo rengta teorinės fizikos specialistams. Greta pedagoginio darbo I. Končius daug dėmesio kreipė į katedros laboratorijų įrengimą, pats vadovavo visiems fizikos laboratoriniams darbams, vedė fizikos seminarą, išleido paskaitų konspektą, o turėdamas gerą techniką bandymų demonstratorių Adolfą Glodenį ir pakankamai oratorinių sugebėjimų, I. Končius pasiekė visai gerą dėstyto lygį.

Tačiau tuo metu gimstančios modernios fizikos jis nesuprato, kaip, beje, ir daugybė kitų visame pasaulyje dirbusių fizikų. Be to, I. Končius buvo linkęs į humanitarinę veiklą, daug laiko skyrė lietuviškai fizikos terminų, kraštotyros ir etnografijos dalykams, moksleivių rengimui gimnazijose gerinti ir panašiai. Gal todėl ir nesiveržė į stažuotes Vakarų Europos universitetuose, kadangi jam pakako ir kelionių po gimtąją Žemaitiją, kuria su fotoaparatu rankose išmalė skersai ir išilgai.

Galime daryti prielaidą, kad ir keistuolio A. Jucio skaičiavimų su logaritmine linijuote I. Končius nelabai suprato, teorinės fizikos ir Hartrio-Foko lygčių pasaulis jo neviliojo. A. Jucys atstovavo jau visai kitai fizikai. Tenka tik stebėtis, kaip eksperimentinės fizikos atstovų apsuptyje galėjo išaugti toks unikumas, kuris daugeliu atžvilgių gerokai pranoko savo kolegas. Jeigu net ir nepavydė-

tinoje teorinei fizikai terpeje išaugo toks mokslo ažuolas, kai jam nebuvo sudaromos išskirtinės, net bent kiek palankesnės sąlygos, tai, vadinasi, pati to meto atmosfera Fizikos katedroje mokslui tarpti nebuvo labai prasta. Nepamirškime, kad Europoje trečiojo dešimtmečio pradžioje prasidėjo didelė ekonominė krizė, kuri neleido ir Lietuvai bent kiek daugiau lėšų skirti universiteto laboratorijų įrangai, buvo labai ribojami profesūros, dėstytojų ir personalo atlyginimai.

Vis dėlto stiprūs daigai sugebėjo prasikalti kietoje dirvoje ir išbujoti iki ažuolų. Gabiausi jaunuoliai – eksperimentininkai Kazimieras Baršauskas, Povilas Brazdžiūnas, Antanas Žvironas, Antanas Puodžiukynas, astronomas Paulius Slavėnas ir teoretikas Adolfas Jucys vis dėlto sugebėjo prasimušti į mokslo aukštumas. O A. Jucio eitas kelias ir nuveikti darbai, suformuota teorinės fizikos Lietuvoje mokykla – išties unikalūs ir nuostabos vertas reiškinys.

Taip ir neparasė Skilandžių istorijos

Visą gyvenimą A. Jucys svajojo ir kitus skatino parašyti Salantų, senovėje vadintų Skilandžiais, istoriją. Likus pusei metų iki jo mirties, 1973 m. vasarą, A. Jucio pakviesta istorinę ir etnografinę medžiagą Salantuose, Grūšlaukėje, Darbėnuose su savo studentais rinko Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto etnografė prof. Pranė Dundulienė. Dabar ta medžiaga saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje. Bet pačiam A. Juciui rimčiau prisėsti prie Salantų istorijos taip ir neteko. Gal pusiau juokais, o gal ir labai rimtai laiške iš Maskvos prieš išskrisdamas į Kanadą 1973 m. gruodžio 11 d. savo bičiuliui Kretingos muziejiniui Juozui Mickevičiui jis rašė: *Aš vis svajoju, kada mudu pradėsiva rimčiau užsinti Salantų istorija. Vis neprieinu ir aš kaip tamsta. Aš užsiėmęs fizika, tamsta muziejumi. Geriausia eiti į pensiją vienam ir antram ir tirti Salantų praeitį.*

A. Jucys taip ir neišėjo į pensiją, nespėjo atsėdėti ir Salantų istorijai. Mirė netrukus, praėjus vos dviem savaitėms po komandiruotės į Kanadą – 1974 m. vasario 4 dieną. Taip ir liko neparasyta Salantų, dar seniau Skilandžių, istorija.

Vis dėlto daug teisingiau mums šiandien prisiminti ne tai, ko žmogus per savo gyvenimą nepadarė, tuo labiau, jei tam skyrė tik savo laisvalaikį ir laikę pomėgiu, o svarbiausius, esminius mokslininko darbus.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Lietuvos MA bibliotekoje parodos, skirtos A. Jucio 100-osioms gimimo metinėms, eksponatai

JAPONIŠKA ANAGAMA GOJAUS KAIME

Lietuviškuose žodynuose ir enciklopedijose tokio žodžio – anagama – nerasime, užtat ji yra tarp miškų pasislėpusiame Gojaus kaime, Trakų rajone. Tiesa, kaime reikėtų ieškoti ne paties žodžio, kuris vietinių gyventojų lūpose taip pat gali būti dar labai retas ir neįprastas, bet šiuo žodžiu įvardytos japoniškos krosnies, skirtos keramikiniams kūriniai išdegti. Anagama japonų kalba ir reiškia – krosnis kalne. Tokią krosnį šalia Gojaus kaimo plytinčiame lauke per 40 dienų pastatė japonai Rikio Hakudo Hašimoto (Rikio Hakudo Hashimoto) ir Juičis Nišida (Yuichi Nishida).

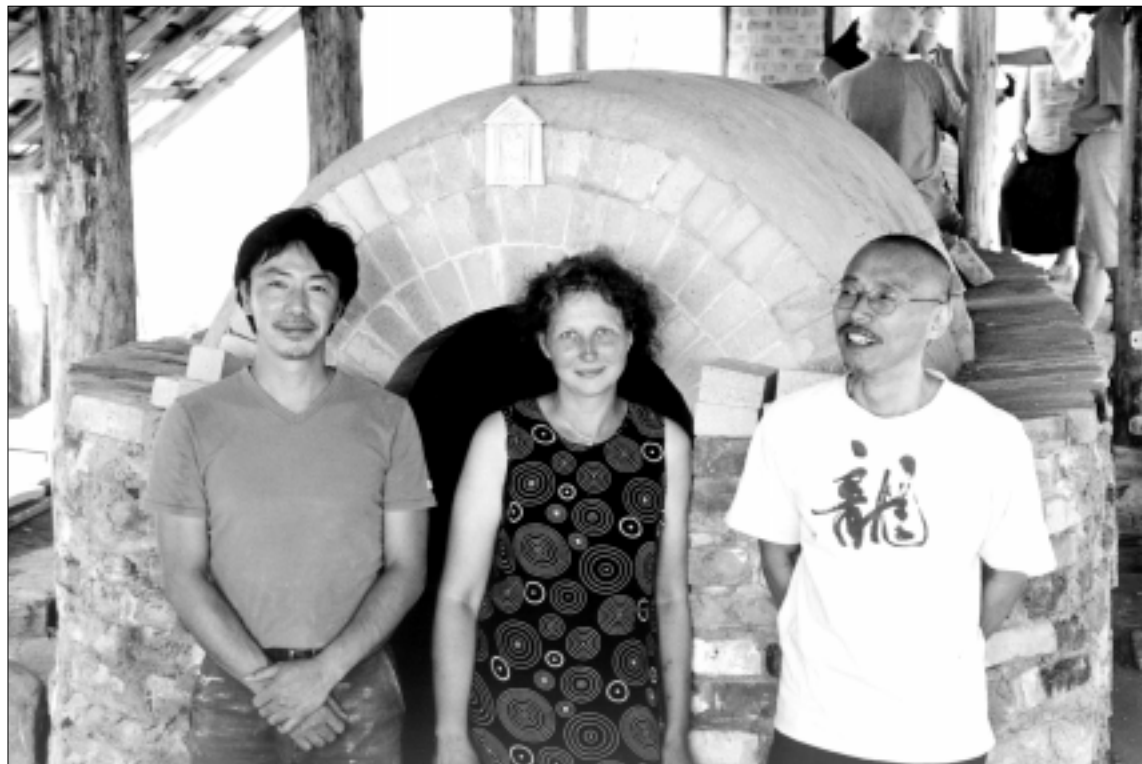
Tradicija iš gilios senovės

Šalia anagamos kalbindamas Rikio sužinojau, kad japonai nuo seno stato anagamas – krosnis, kuriose išdegami tradiciniai japoniški keramikiniai gaminiai ar meno kūriniai. Sunku pasakyti, ko statant tokią krosnį yra daugiau – inžinerijos ir technologijos ar meno, nes juk esama ir tokios meno rūšies kaip krosnių statyba. Anagamos krosnyje susidaro tam tikri įkaitusio oro srautai, kurie sudegintos medienos pelenais padengia išdeginamą keramiką, o dėl aukštos temperatūros poveikio pelenai ant išdegamo molio virsta glazūra, kuri japonišką keramiką ir daro unikalia, pasaulyje pripažinta vertybe.

Beje, Rikio pripažino, kad ne patys japonai išrado anagamos krosnis. Ši tradicija gilioje senovėje gimė Azijos žemyne, nuo seno buvo žinoma Kinijoje, Vietname ir kitose Azijos šalyse. Vėliau buvo perimta ir Japonijoje, kur įgavo ir vietinės tradicijos požymių.

Ta beprotiška beprotiška idėja

Rikio nebūtų pastatęs jokios krosnies Lietuvoje ir apskritai nieko nežinotų, kad yra toks žalių miškų supamas Gojaus kaimas, jei ne dailininkė keramikė Dormantė Steponavičienė. Gojaus kaime ji nupirko miško supamą smėlingos žemės rėžį, svajodama čia sėti visai ne grikius, nors ši tradicinė Džūkijos pamiškių kultūra žydėdama ir papuoštų lauką bei Gojaus kaimą. Kaip sakyta, svajoj

Lietuviškos anagamos statytojas Rikio Hakudo Hašimoto (dešinėje), Juičis Nišida ir Dormantė Steponavičienė džiaugiasi baigtu darbu Gojaus kaime

pastatyti japonišką anagamos krosnį. Tvirtina syki susapnavusi šį savo neįtikėtiniausią sumanymą.

Kai Dormantė užsidegė ta naujos ir niekur Lietuvoje negirdėtos statybos idėja, ne vienas jos bičiulis pagalvojo – ji skraido padebesiais, įdomu, ar nekris iš aukštai. Kaimynai pradėjo skaičiuoti, kiek tokie krosniai reikėtų plytų ir kiek tai galėtų kainuoti, jei vienos šamotinės plytos kaina – trys litai.

Dormantės draugų ratas labai platus, bet net ir geriausi draugai skraidymu padangėmis nelabai tikėjo. Ar lengva pagaliau praktiškais mētytiems ir vėtytiems lietuviams patikėti tamsių kaip čigonės plaukų, šelmiškų akių žvilgsnio moterimi? Užkerėtas, įtrauktas į vylingų akių spąstus – taip, gali būti, bet patikėti – to iš paprasto mirtingojo reikauti būtų pernelyg daug. Juk ir vardas paslaptingas, mistiškas – Dormantė. Kai artimiausi draugai taria trumpiniu – Dorma, skamba taip pat mįslingai, tarsi Norma.

Kad skaitytojas geriau įsivaizduotų, kokių vardų sąskambyje gyvenama, įsiklausykime į penkių D. Steponavičienės dukterų vardus. Pradėkime nuo jauniausios ir eikime link

vyriausios: Lauksminė, Gaudilė, Deima, Aurėja ir Indrė.

Vis dėlto kaip kad tokiais atvejais kartais pasitaiko, atsirado ir kas palaiko nutrūktgalviškiausią idėją. Vieni tokių buvo Vitalija ir Vitalius Stepuliai, kurie buvo tikri: išeis, reikia daryti, nes idėja gera. Visuomenei gerai žinomi asmenys, tačiau rašinyje vis dėlto dera priminti, kad architektė Vitalija Stepulienė daug metų dirbo Paminklų restauravimo institute, daugybės restauruotų ir rekonstruotų architektūros paminklų bei kitų statinių projektų autorė. Vitalius Stepulis – inžinierius, Lietuvos tautinio atgimimo ažuolyno sukūrimo Ožkabaliuose, daktaro Jono Basanavičiaus gimtinėje, idėjos autorius bei ažuolų sodinimo pradininkas. Apie tautinio atgimimo ažuolyną praėjusį pavasarį rašėme ir *Mokslo Lietuvoje*. Taigi meniškios prigimties žmonės, nuolat kupini įvairiausių sumanymų. Nieko nuostabaus, kad ir D. Steponavičienė vieni pirmųjų atėjo į talką.

Padėjo anapustinės jėgos

Žvelgiant iš laiko perspektyvos, dabar gali atrodyti, kad dangiškos ir

žemiškos jėgos šį kartą laimingai susimokė padėti Dormantei. Visai netikėtai atsirado žemės sklypas šalia Gojaus kaimo ir minimalios tokiam dideliame projektui būtinos lėšos. Pagaliau – lyg paties dangaus siųsti japonai. Joks valstybinis ar oficialus fondas Rikio Hakudo Hašimoto nerėmė, bet iš savo draugų aplinkos jis pats sugebėjo surinkti šiek tiek pinigų. Mat Rikio yra sukūręs kelis filmus apie Lietuvą, kuriuos parodė savo pažįstamiems ir draugams, o šie atsidėkodami paaukojo geriems darbams ir būsimiems naujiems projektams. Nedaug, bet krosnies statybos pradžia pakako. Vėliau iniciatyvą parėmė ir Kaune gyvenantis Rikio tautietis Fuminoris Noba (Fuminori Noba), japoniškų kardu kolekcionierius, kurio paroda galima pamatyti Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune. Pagaliau net ir šamotinių plytų, atlaikančių aukštą temperatūrą, pavyko gauti trigubai pigiau, nei lenkdami pirštus skaičiavo skeptikai.

Kaip susikalbėti su Rytais

Kai kalbėjomės su Rikio, išvalgesnis klausytojas iš šalies tikriausiai pastebėjo, kad tai Rytų ir Vakarų pasaulių, labai skirtingų ir ne visur susieinančių, atstovų pašnekesys. Rikio atsakymai nedaugiau žodžiai, kartais nelengvai suprantami, nes iracionalūs, šiek tiek mistifikuoti, atėję visai iš kitų vaizdinių ir kitos savivokos pasaulio. Klausėjui svarbu suprasti priežastį, tikslus ir veikiančias jėgas – tada bus suprantamas ir padarinys. Supratus, kokie fizikiniai ir cheminiai procesai veikia anagamos krosnyje, suvoksime, kokiū būdu įkaitę pelenai ant keraminio paviršiaus virsta ypatinga glazūra. Deja, esmė Rytams ir Vakarams, matyt, nėra ten pat, todėl kiekvienas Rikio atsakymas iššaukia vis naujų klausimų.

Japonui, atrodo, svarbu visai kas kita, nei klausinėjotui. Jis kalba apie orą, aplinkos nematomą įtaką visam tam, kas vyksta krosnies viduje, o tai pajusti ir prapasti gali tik išvalgus ir su ta aplinka bendrą bežodę kalbą sugebantis rasti kūrėjas. Kuo daugiau klausinėjau Rikio, tuo mažiau suprantu, kas vyksta toje paslaptingoje anagamoje ir visoje mūsų aplinkoje, kurioje, man iki šiol

atrodė, buvo daugmaž viskas suprantama, bent jau žmogaus protu paaiškinama. Pasirodo, ne.

Rikio kantrus pašnekovas, regis, jo išmušti iš vėžių negali nei įkyrūs klausimai, nei bereikalingas noras mėginti suprasti tai, kas turi būti iš aukščiau duota ar bent per motinos pieną gauta iš mažens.

Atrodo, kai kas rimtai pasiryžęs išgelbėti Rikio nuo žurnalistinio teroro. Viena ponija pasisako esanti keramikė iš Vilniaus, ir jau kelis kartus demonstratyviai dėkoja Rikio už atsakymus ir taip jį nori išvaduoti iš įkyraus klausinėjoto gniaužtų. Bet šis vis nesiliauja, jam vis dar negana, nors jau ir didžiausiam nesusipratėliui viskas turėtų būti aišku kaip du kart du – keturi. Gailiausiai poniai atrodo, kad klausimai niekada nesibaigs, ir jį ryžtasi žūtbut išvaduoti niekuo nenusidėjusį japoną Rikio.

Pašventinta pagal katalikiškas apeigas

Vos prieš metus Gojaus kaime pasklido anagamos kvapas, o ši rugpjūtį jau vyko šventinimo iškilmės ir statinio pristatymas visuomenei.

Gojaus kaime yra graži klasicistinio stiliaus koplyčia, kurioje sekmadieniais Rūdiškių klebonas Tadas Švedavičius laiko katalikiškas pamaldas. Jos vyksta lenkų kalba, kadangi lenkiškai kalba dauguma kaimo gyventojų. Tai labai nuoširdūs žmonės, kurie pakviesti į anagamos krosnies pašventinimo bei atidarymo iškilmes, suskato mokyti lietuviškų giesmių, nes, jų manymu, būtent jos labiausiai tinkančios tokia proga.

Kunigas T. Švedavičius pašventino anagamos krosnį, Dormantė dėkojo į iškilmes atėjusiems kaimo gyventojams ir ypač artimiausiems kaimynams, iš kurių šulinio gauna pasisemti vandens, kurie leido naudotis jų elektra ir net krosniai parūpino malkų. Visiems kaimo gyventojams dėkojo už tai, kad jie neburnodami pakenčia naujųjų įsiveržėlių triukšmą, kurio čia ateityje gali būti ir daugiau, nes namotami tarptautiniai renginiai, dailininkų seminarai, vasaros stovyklos ir aibė kitų dalykų. O dar kai pradės rūkti krosnis! Taigi Dormantė pasidžiaugė kitų žmonių artumu, draugyste ir nuoširdumu.

Jaudinančiai skambėjo giesmė *Marija, Marija*, kurią Gojaus kaimo moterys giedojo lietuviškai. Šią giesmę išmoko tokie iškilnių progai. Visai be reikalo atspirašinėjo Dormantės, kad nelabai gerai moka lietuviškai. Nauji sumanymai, kuriais ir šandien pramušta Dormantės galva, galima neabejoti, gerokai sujudins ligi šiol tyliai snaudusį Gojaus kaimą. Gal ateityje ir *Mokslo Lietuvai* bus proga Gojaus kaimo pavyzdžiu panarplioti temą, kaip kūrybinė inteligentija gali paveikti nuošalaus kaimo gyvenimą, pagaliau ir kokių kūrybinių impulsų bei sumanymų kūrėjams, menininkams gali teikti kaimo aplinka. Jei vyks judėjimas, visiems bus geriau. Sveika inteligentijos invazija į vadinaamojo Vilniaus krašto kaimą būtų labai sveikas reiškinys, padėtų kaimo ir miesto žmonėms vieniems kitus geriau suprasti. Gojaus kaimo žmonės rodo geranoriškumo pavyzdį. Išties teisingai V. Stepulis, kai pastebi, kad paprasti žmonės, jeigu tik toli nuo politikos, visada yra geranoriški ir teisingi, su jais malonu bendrauti.

Rūdiškių klebonas Tadas Švedavičius su Gojaus kaimo parapijiečiais bei šiuo projektu susidomėjusiais žmonėmis anagamos šventinimo iškilmėse

Pamaldos Gojaus kaimo koplyčioje

Vertinant statybininko žvilgsniu

Vertinant krosnį statybininko žvilgsniu, statybininkas inžinierius Vitalius Stepulis pripažino, kad tai nepaprastai gerai atliktas darbas. Iš skliauto matyti, kaip milimetro tikslumu susieina siūlės: mat šamotinės plytos laiko karštį, o siūlė – silpnoji vieta. Štai kodėl siūlių turi būti kuo mažiau. V. Stepulis neslepia naiviai manęs, kad ir patys galėtų pasi- statyti tokią krosnį. Iš tikrųjų – ne. Nepaprastai kruopštus japono darbas. Štai kad ir krosnies apmūrijimas dar viena sienute: nuo karščio krosnis plečiasi ir, kad neišvirštų atraminė sienutė, ji apdairiai sustiprinta. Kaminas apskritas, kad būtų mažesnis pasipriešinimas dūmų judėjimui. Dabar visas kaminas aptaisytas metalu, kad neatsirastų plyšių, nes iš kamino sklis dviejų metrų liepsnos liežuviai. Krosnį kūrenant visą savaitę, vis keliant temperatūrą, karštis bus labai didelis.

Krosnies viduje yra trys pakopos, liepsna ir įkaitusio oro judėjimas turėtų vis labiau kelti temperatūrą. Anagamos statytojui keliami labai aukšti reikalavimai, V. Stepulis abejoja, ar mūsų meistrams pakaktų kruopštumo ir sumanumo sumūryti tokią krosnį.

Pati ugnis yra kūrėja

Mėginant suvokti, kur yra anagamos krosnies esmė, į pokalbį įsitraukia Dormantė. Ji tvirtina, kad esmė – tai labai stiprus ryšys su gamta, aplinka. Taip tvirtino ir krosnies statytojas Rikijo. Pradžią meno kūriniai suteikia žmogus, menininkas, o kita proceso dalis – meno kūrinio tapsmas jau priklauso nuo ugnies stichijos. Ir štai kuo skiriasi japonų ir europiečių ar amerikiečių požiūris į tą pačią anagamos krosnį. Vakarų civilizacijos žmonės anagamos krosnyje vykstantį procesą mėgina suvaldyti, o japonai visą laiką išlieka stebėtojai, leidžia ugniai pačiai atlikti jai skirtą darbą. Žmogus gali tik padėti ugniai, bet ne ją veikti. Štai kodėl ugnies atliekamas darbas yra toks ilgas.

Tai, kas Rikijo lūpose mums kartais gali skambėti kaip neišsakyti, neapibrėžti mistiniai dalykai, Dormantė išaiškina pakankamai racionaliai. Daug, jei ne viskas, priklauso nuo oro sąlygų, ypač atmosferos slėgio. Kiekvienai molio rūšiai išdegti reikalinga kita temperatūra, kuri, net deginant tas pačias malkas, esant to-

Lietuvos tautinio atgimimo ažuolino kūrėjas inžinierius Vitalius Stepulis sveikindamas Dormantę Steponavičienę įteikia simbolinę duonelę

kioms pačioms degimo sąlygoms, priklauso nuo atmosferos slėgio, gal ir kitų sąlygų. Vienai molio rūšiai temperatūrą tenka kelti, kitai – mažinti, ilginti procesą. Jau sakėme, kad pelenai krosnyje padengia keraminį paviršių ir aukštoje temperatūroje virsta glazūra. Pasirodo, kad pelenai „mėgsta“ ne tiek aukštą temperatūrą, kuri juk puikiausiai pasiekiamą ir elektrinėse krosnyse, bet vykstančią reakciją, kuri nuolat kinta, priklausomai nuo daugybės veiksnių. Norint prisiderinti prie krosnyje vykstančio vyksmo protingai ir sumaniai, reikia didelio patyrimo, meistriškumo ir intuicijos.

Šis oksidacijos ir redukcijos procesas vyksta nuolat. Iš tikrųjų tai savotiški tarpusavio mainai: kuo aukštesnė temperatūra, tuo labiau tenka ją mažinti, atidaryti specialias orkaites. Pelenuose yra silicio, aliuminio, daug kitų medžiagų, kurios jungdamosi su molio aukštoje temperatūroje virsta glazūra. Anagamos krosnyje deginamos malkos, teikiančios ilgą liepsną. Tam tinka pušis, galima ją maišyti ir kitų medžių malkomis. Vargu ar kas gali pasakyti, koks įvairių šalutinių medžiagų – dūmų, pelenų ir visos aplinkos poveikis, tad labai daug erdves lieka improvizacijai. Tačiau bū-

dami europiečiai, Vakarų civilizacijos žmonės, viską mėginame suvokti protu, pačiuojuoti ir suprasti racionaliai. Japonui Rikijo atrodo, kad tai mūsų, europiečių, bėda.

Sapną verčia tikrove

Smalsumas būdingas ir keramikams. Dormantė mėgino iškvosti Rikijo, kodėl jis ryžosi imtis tokio sunkaus darbo – statyti anagamos krosnį atokiame Gojaus kaime. Ši *very crazy dream* – labai beprotiška sapna, pasirodo, ir Rikijo susapnavo, panašiai kaip Dormantė. Sapną paversti tikrove dabar jam paprasčiausiai labai įdomu.

Kam priklausys anagama? Įsteigta viešoji įstaiga *Žemės fragmentai*, jos steigėjai yra keturi asmenys. Tai dailininkai keramikai Gytis Talmantas ir Dormantė Steponavičienė bei jos duklė Aurėja su savo draugu Giedriumi Zygmantu.

Dormantės nuostata – kad kuo daugiau žmonių galėtų pasinaudoti krosnimi, ir ne vien dailininkai keramikai. Jau šiais metais projekte dalyvavo apie 30 menininkų. Kad ši vieta Gojaus kaime taptų ir savotiška atsipalaidavimo vieta, kur vyktų kūrybinės stovyklos, seminarai. Gal pavyktų susisiekti ir su kitų kraštų „anagamistais“, kuriems įdomūs šie dalykai. Juk ne kiekvienam keramikui įdomu būtis šis procesas ir būtis tokia keramika.

Tad gal atsiras ir naujas terminas – „anagaminė keramika“? Kodėl gi ne. Statydami šią krosnį, dailininkai išėjo didelę Rikijo mokyklą, kur daug kartų teko ardyti blogai sumūrytas sienas. Tekdavo perdaryti kartais net ir nežinia kodėl blogai nusisekusią krosnies dalį.

Tai penktoji anagamos krosnis, kurią pastatė Rikijo. Lietuvoje – pirmoji. Baltijos šalyse estai skelbiasi turį anagamą. Dormantė aiškina, kodėl taip svarbu Lietuvoje turėti šią japonišką krosnį ir pasisemti tai tolimai šaliai būdingos keramikos degimo technologijos. Dailininkė teigia, kad mūsų nepasiekė tikrasis senosios keramikos amatas. Net ir juodoji keramika, kuria mes didžiuojamės, tėra atkurta, panašiai kaip Stakliškėse gaminamas midus. Ir ne tiek pati degimo technologija D. Steponavičienėi atrodo įdomi, kiek puodų sukūrimo, žiedimo, lipdymo subtilumai. Tas darbas su molio pamirštas, nors, sprendžiant iš mus pasiekiančių archeologinių radinių, puodų šukių, keramikos meną mūsų protėviai buvo labai išplėtoję.

Senasis amatas buvo prarastas, prasidėjus fabrikinėi gamybai, o sovietmečiu lietuviškoji keramika, bent jau taip griežtai linkusi vertinti D. Steponavičienė, užsivėrė savyje,

tapo provinciali. Vadinasi, esame savamoksliai, kuriems labai praverstų ne tik technologinė kitų kraštų patirtis, bet ir auklėjamoji, dvasinė šio kūrybinio proceso dalis. Sąveika su Japonijos šios srities kultūra, žinant subtilų tos tautos žmonių santykį su gamta, aplinka, kelia bent jau mažiausia pavojų, kad tai peraugis į masinės kultūros lygmenį.

Pašnekovė mums primena Anglijos pavyzdį. Tos šalies manufaktūros sunaikino rankų darbą, o kartu išnyko ir senieji amatai. Atsirado toks Bernardas Ličas (Bernard Lich), kuris išvyko į Japoniją mokytis grafikos meno. Susižavėjo keramika, pasikvietė į Angliją keletą japonų keramikų ir ne tik Anglijoje, bet ir Europoje sugebėjo atgaivinti didžiulį dėmesį ir susižavėjimą rankų darbo kūriniais.

Tai štai D. Steponavičienės suburtoji keramikų grupė Lietuvoje ir nori labai aukštos kokybės keramikos. Tikriausiai to tikslo galima siekti įvairiais būdais, bet Rikijo siūlo bene natūraliausią kelią: lietuvišką keramiką reikia kurti iš vietinių medžiagų. Tačiau ką daryti, jei Lietuvoje nėra aukštai temperatūrai atsparių molio rūšių? Rikijo siūlo nesukbėti daryti išvadų, nes juk galima rasti ir kitų sprendimų. Gal pavyks molį komponuoti su smėliu?

Ukmergės karjere pavyko aptikti gal iš pirmo žvilgsnio ir mažai įtikėtiną keramikai žaliavą – pusiau molį su smėliu. Ši žalsvos spalvos medžiaga, iki šiol buvusi keramikos atlieka, pasirodo išlaiko aukštą temperatūrą. Veikiausiai šis žalsvas molis ir bus nauja lietuviška žaliava anagamos deginiams. Tai labai svarbu – surasti tinkamą lietuvišką molį, kuris suteiktų savitumą lietuviškai keramikai. Pridursime, kad ir japonų „anagamistai“ siekia savitumo, kūrėjo individualumo. Žaliavos savitumas šiame procese Rikijo atrodo labai esmingas dalykas.

Galimas dalykas, bus nauja medžiaga keramikams. Tokios tvirtos ir kokybiškos medžiagos labai reikia. Tik su žemas temperatūras atlaikančiu molio mūsų keramikams sunku išplaukti į bent kiek platesnius tarptautinio pripažinimo vandenius. Būna graudu, kai puikūs mūsų keramikai dar nespėja savo sukurtų darbų atvežti į parodą, o jie jau trupa, skylinėja. Iš prastos medžiagos nesukursi ilgaamžio ir kokybiško meno kūrinio, atsparaus oro pokyčiams, mechaniniams smūgiams ir t. t. Į kūrybą įdėtoji energija neturi dingti veltui.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Šventės dalyviai prie pasodinto ažuoliuko Gojaus kaime

Domeikų giminės takais (1)

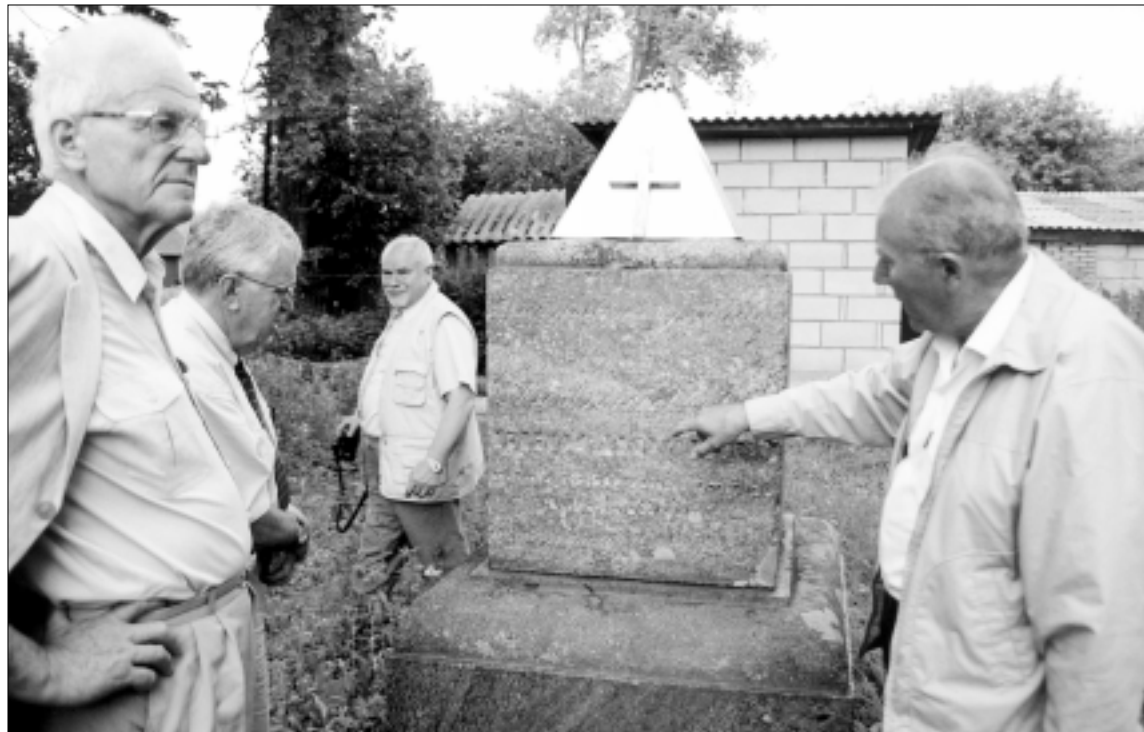
Patį vidurvarą grupė Lietuvos Ignoto Domeikos draugijos narių dalyvavo kultūrinėje pažintinėje išvykoje į Baltarusiją, kur aplankė vietas, susijusias su Domeikų giminės paveldu. Pirmiausia tai pasakytina apie paskutinį Gervėčių ir Sitcų dvarų savininką Vaclovą Melchiorą Domeiką (1854–1935 m.) bei prieš jį Sitcų dvarą valdžiusį Aleksandrą Domeiką (1804–1878 m.), Vilniaus gubernijos bajorų maršalką.

Kelionė teikė galimybių prisiminti ir daugelį kitų šios plačios giminės atstovų, taip pat moterų, kurios dažnai nepelnytai pamiršamos, nes visas dėmesys paprastai sutelkiamas į vyrų nuopelnus. Aišku, rišamoji grandis mums buvo geologo, kalnų inžinieriaus, keliautojo ir humanisto Ignoto Domeikos asmenybė, kuri ir veda draugijos narius į platesnio pažinimo erdves, tikimės, kad kartu ir platesnę visuomenę, nes draugija yra atviras darinys. Visi norintieji gali joje dalyvauti, o renginiuose patirtus įspūdžius bent jau *Mokslo Lietuva* stengiasi paviešinti.

Mūsų kelionės maršrutas: Astravas (Astravec), Varnionys (Varniany), Mikailiškės (Michališki), Gervėčiai (Gierviaty), Rimdžiūnai (Rimdziuny), Svyriai (Svyr) ir Sitcai (Sitce).

Kaip matyti, nebuvo pamirštos ir lietuviškos salos, pirmiausia Gervėčiai ir Rimdžiūnai, kur galėjome išsamiau susipažinti su lietuvių vidurine mokykla bei lietuvių bendruomenės veikla.

Kelionei autobusą parūpino bei organizacinėje veikloje dalyvavo UNESCO Lietuvos nacionalinė komisija. Kelionėje dalyvavo šios Komisijos generalinė sekretorė Asta Dirmaitė, Lietuvos Ignoto Domeikos draugijos prezidentas prof. Algimantas Grigelis, Gervėčių klubo prezidentas Alfonsas Augulis, Domeikų giminės istorija bei kultūros paveldu besidomintis kraštotyrininkas iš

Astrave Šv. Kuzmos ir Damijono bažnyčios šventoriuje Stanislovas Michno rodo Kostrovickių šeimos narių antkapinį paminklą; greta prof. Kęstutis Makariūnas, prof. Algimantas Grigelis ir Gervėčių klubo prezidentas Alfonsas Augulis

Pabradės Stanislovas Michno bei grupė draugijos narių. Gervėčiuose mus pasitiko, rūpinosi ir daug įdomaus papasakojo Rimdžiūnų vidurinės mokyklos direktorius istorikas Stanislovas Budraitis.

Per statistikos akinius į Vilniaus apskritį

1474 m. įkurtas Astravas (Astravec) dabar yra Gardino srities rajono centras. Ne itin senuose žemėlapiuose – tai Vilniaus apskrities miestas. Ne kartą keitėsi Vilniaus apskrities ribos, bet ne svarbiausi jos geografiniai atskaitos objektai – Neries vidurupis, Merkio aukštupys ir Medininkų aukštumas. Geografija pasirodo besanti pastovesnė dama už istoriją, bent jau už Lietuvos istoriją. Didžiosios Kunigaikštijos laikais Vilniaus apskritis buvo Lietuvos etnografinių žemių viduryje, lietuviškai kalbančių žmonių gyventa 150 km į rytus ir tiek pat, jei ne daugiau, į pietus nuo Vilniaus miesto. Nuo XVII a. šis kraštas lenkėjo, pirmiausia per dvarus ir miestelius. Vilniaus apylinkėms lenkėjant ir gudėjant, lietuviškos salos išliko į rytus nuo Vilniaus net iki 80–100 km. Šios salos ir „sudaraskyta“ rytinių lie-

tuvių paplitimo linija toli nuo dabartinės Lietuvos ribų kaip tik ir rodo šimtmečius vykusią slavų ekspansiją į vakarus, į rytinių baltų žemes. Vis dėlto XIX a. antroje pusėje lenkų bei gudų kalba ir ten ima viršyti.

Nieko nėra nepastovesnio ir vėjavaikiškesnio už panelę statistiką, politinių vėjų ir užgaidų tarnaitę. Užtektų palyginti 1897 m. rusų statistikos apie Vilniaus apskrities gyventojus duomenis su pateiktais lenkmečiu (1920–1939 m.) ir visuotinio gyventojų surašymo 1942 m. duomenimis, kad įsitikintume, kam visais laikais tarnavo statistika – jos didenybei politikai. Antai 1866 m. Vilniaus apskrityje, išskyrus Vilniaus miestą, buvo rasta 61 proc. lietuvių, 34 proc. lenkų ir 3,5 proc. gudų, tai 1897 m. tas santykis visai kitoks: lietuvių – 27,1 proc., lenkų – 25,9, užtat rusų – net 47 proc. gyventojų. Kaip rusai užrašyti visi gudai ir sugudėję lietuviai. Lenkmečiu prie Vilniaus apskrities buvo prijungta rytinė Trakų apskrities dalis, kuri taip pat priklausė nuo Lenkijos valdžios. Tai štai toje gerokai padidėjusioje Vilniaus apskrityje 1921 m. suskaičiuota 159 229 gyventojai, o 1931 m. – 214 tūkstančių. Deja, Lenkijos statistikai visoje toje apskrityje „terado“ 10 738 lietuvius. Pa-

čių lietuvių skaičiais turėjo būti bent keturis kartus daugiau, nes vien lietuviškoje veikloje reiškesi per 28 tūkstančius.

Lietuvai 1939 m., atgavus dalį Vilniaus krašto, Vilniaus ir Trakų apskritis vėl buvo atskirtos, tada Vilniaus apskrityje buvo suskaičiuota apie 150 tūkst. gyventojų. Lietuvos centrinio statistikos biuro demografijos skyriaus duomenimis, 1941 m. pradžioje Vilniaus apskrityje galėjo gyventi 43,2 proc. nuolatinių gyventojų. Per 1942 m. visuotinį gyventojų surašymą lietuvių būta 50,5 proc., lenkų – 43,5 proc., gudų ir rusų – 5,5 proc.

Sovietmečiu Vilniaus apskritis buvo panaikinta, dalis apskričiai priklausiusių vietovių atiteko Baltarusijos TSR, nors pagal V. Lenino pasirašytą 1920 m. liepos 12 d. sutartį tarp Sovietų Rusijos ir Lietuvos turėjo priklausyti Lietuvai. Į dabartinę Vilniaus apskritį įeina, suprantama, tik po Antrojo pasaulinio karo Lietuvai tekusi teritorija.

Astravas – kunigaikščių Goštautų valda

Taigi jei šią kelionę būtume rengę iki 1939 m., tai Astravą, Varnionis, Mikailiškes, Gervėčius ir Rimdžiūnus lankyti neišsukę iš to meto Vilniaus apskrities ribų. Dabar kita geopolitinė tikrovė: iš Europos Sąjungos valstybės vykoje ir etnines Lietuvos žemes, kurios pagal neatšauktą 1920 m. Lietuvos-Sovietų Rusijos sutartį turėtų būti neatsiejama Lietuvos teritorijos dalis. Suprantama, yra politinės realijos, su kuriomis privalu skaitytis, nes Lietuvos Respublika kaimyninėms šalims teritorinių pretenzijų nereiškia.

Aluošios ir Malkos upių santakoje išsikūręs Astravas pavadinimą gavo nuo *salos*, slaviškai *ostrov*. Miestas susijęs su garsia kunigaikščių Goštautų gimine, nuo kurios ir prasideda jo istorija. Jei tiksliau, tai tą istoriją reikėtų pradėti nuo 1468 m. Jurgio Goštauto savajame dvare pastatytos katalikų bažnyčios. Prabėgo šešeri metai ir čia jau buvo įsteigtas dominikonų vienuolynas, kurio rėmėjas buvo Kijevo vaivada Martynas Goštautas. Priminsime ir trečią šios giminės atstovą – Stanislovą Goštautą. 1537 m. jis buvo Naugar-

duko vietininkas, kai karalius Žygimantas jam patvirtino teisę į Astravo dvarą ir visus turtus. 1539 m. S. Goštautas tapo Trakų vaivada, vėliau ir Vilniaus. 1538 m. vedė Barborą Radvilaitę, bet šeimyninio gyvenimo džiaugsmams mėgautis galėjo tik ketverius metus, nes mirė palikęs jaunutę žmoną, kurią nenuspėjamas likimas jau rengė Lietuvos ir Lenkijos karalienės lemčiai. Su S. Goštauto mirtimi baigėsi ir garsios giminės istorija.

XVII–XVIII a. Astravo bažnyčia keletą kartų perstatoma, bet ateis ir griovimo laikai. Rusijos valdžia 1866 m. dominikonų vienuolyną Astrave uždarė, pastatą nugriovė, o bažnyčią pavertė stačiatikių cerkve, tik 1918 m. gražinta katalikams. Lenkmečiu Astravas priklausė Varnionių valsčiui, o sovietmečiu priskirtas Baltarusijai, tapo rajono centru.

Kur palaidoti Kostrovickiai

Nuostabu, kad dabartinė Astravo katalikų bažnyčia vadinama Šv. Kuzmos ir Damijono vardais. Daug dažniau šių šventųjų vardais yra tekę matyti pavadinimas stačiatikių cerkves.

Stanislovas Michno mums priminė ir Astravo sąsajas su Domeikų gimine. Šalia bažnyčios išlikę seni antkapiniai paminklai. Kaip tik gera proga prisiminti Ignoto Domeikos pusbrolių Aleksandrą Domeiką (1804–1878 m.). Jis buvo Vilniaus apskrities bajorų maršalka nuo 1832 m., o nuo 1855 m. Vilniaus gubernijos bajorų vadas, kaip ir visi Domeikos turėjo *Danguel* herbą ir slaptojo patarėjo titulą. Buvo vedęs Sofiją Brochocką (Zofia Brochocka, 1814–1899 m.). Šeima gyveno Vilniuje, Vokiečių gatvėje, 22 name, kuris po karo neišliko. A. Domeika buvo didelio ir turtingo Sitcų dvaro Vilniaus gubernijoje (Sitce) savininkas. Kadangi palikuonių nepaliko, tai po A. Domeikos ir S. Domeikienės-Brochockos mirties Sitcų dvaras atiteko vieninteliam paveldėtojui, jų sūnėnui Vaclovui Melchiorui Domeikai (1854–1935 m.), kuris buvo ir Gervėčių dvaro savininkas.

Sitcų dvarą (tikriau, tai, kas iš to dvaro ir parko likę) aplankysime, taip pat A. ir S. Domeikų palaidojimo vietą Parafionovo (Rachūnų, balt. *Rachuny*) kapinėse, o Astrave dera prisiminti ir kitus su Domeikomis susigiminiavusius asmenis. Stanislovui Michno galime būti dėkingi, kad jis mums tuos kapus parodė ir priminė su Domeikomis susigiminiavusias garsias gimines. Sofijos Brochockos brolis Aleksandras (1818–1869), kuris buvo Malo Možeikovo teisėjas, 1849 m. vedė devyniolikmetę Kazimierą Kostrovicką (1830–1852), kuri po dvejų metų mirė. Palaidota Astrave, Šv. Kuzmos ir Damijono bažnyčios šventoriuje. Stovi jauni moteriai pastatytas paminklas, ant kurio lenkų kalba parašyti mirusiai žmonai jos vyro A. Brochockio skirtingi žodžiai: *Najsópliwskiej żone Kazimierze z Kostrowickich Brochockiej w domu niewygaslej miłości, wdzięczności i uwielbienie przed wczesnym zgonem zbolaly mąż Aleksander pamiętnik ten wystawil (Nepaprastai žmonai Kazimierai Brochockai iš Kostrovickių, iš neužgesusios meilės namų su dėkingumu ir pagarba dėl ankstyvos netekties kenčiantis vyras Aleksandras šį paminklą pastatė).*

Grupė kelionės Domeikų giminės takais dalyvių Astrave

Barokinis Astravo bažnyčios vidus

Šalia palaidoti Kazimieros Brochockos-Kostrovickos tėvai, kurie mirė šiek tiek anksčiau už dukterį. Užrašai gana sunkiai įskaitomi, tad S. Michno teko gerokai pavargti – net du kartus vykti į Astravą, norint užrašą perskaityti. Nugramdęs samanas galop sugebėjo užrašą iššifruoti. S. Michno pasidalijo ir savo gudrybe, siekiant perskaityti senus ir nuo laiko jau spėjusius apnykti antkapių užrašus. Jis drėgna žeme ar moliu užtepa senus užrašus, aišku, prieš tai nuvalęs samanas, ir tada rašmenys išryškėja.

Užrašas skelbia: *Drogim zwłokam świętej pamięcy Hieronyma i Julii Szwykowskich-Kostrowickich wczesnym zgonem strapiona córka Kazimiera ta smólna pamietka postawila 1845 (Brangiems šventos atminties Jeronimo Kostrovickio ir Julijos Kostrovickos-Švykovskos palaikams dėl jų ankstyvos mirties nuliūdusi duktė Kazimiera tą liūdna paminklą pastatė).*

Tuo metu Kazimierai tebuvo 15 metų. Po jos sutuoktinių ir mirties tais pačiais 1852 m. Aleksandras Brochockis vedė antrą kartą, o išrinktą tapo Alina iš Mineikų šeimos. Šią pavardę taip pat verta išidėmėti, ir mes prie jos dar sugrįšime.

Devyniolikmetės kraitis atseikėtas sidabru

Taiigi perskaitęs užrašus ant Kostrovickių antkapių, S. Michno tekstus nusiuntė į Prancūziją, ten gyvenančiam Marijušui Hermanovičiui, tuo šį Domeikų palikuonį didžiai nudžiugindamas. Mat Marijušas renka visa, kas susiję su jo protėviais, turi sukaukęs labai vertingų dokumentų, foto nuotraukų bei kitos medžiagos, bet kur palaidoti Kostrovickiai ligi tol nežinojo. Taiigi S. Michno, aptikęs tuos kapus Astravo bažnyčios šventoriuje, jam padarė didelę paslaugą.

M. Hermanovičius vėliau buvo atvykęs į Astravą su grupe menotyrininkų iš Prancūzijos. Aišku, paminklai šventoriuje, kaip ir pati bažnyčia, buvo fotografuojami, ir ateityje nuotraukas neabejotinai išvysime būsimuose leidiniuose bei knygose. Kad jų bus, nėra jokios abejonės.

Šalia antkapių S. Michno buvo aptikęs aprūpėjusių senos skardos liekanų, tad kaip pavyzdžius buvo padėjęs prie paminklų. Jeigu kuo nors iš supratingų žmonių kultūros noras tuos paminklų apvadus atkurti, tai galėtų pasiremti pavyzdžiais. Ir iš tiesų po

M. Hermanovičiaus apsilankymo Astrave antkapiai bažnyčios šventoriuje vietinio kunigo rūpesčiu buvo patvarkyti, šiek tiek atnaujinti, pridengti skardos stogeliais. Dabar akivaizdu, jog antkapiai yra prižiūrimi. S. Michno abejoja, kad kas nors iš Astravo gyventojų suvoktų šių paminklų ir palaidojimų svarbą, tačiau kadangi tie asmenys palaidoti bažnyčios šventoriuje, ir dar iš Prancūzijos buvo atvykęs čia palaidotų asmenų tolimas giminaitis, tai klebonas ir pasirūpino paminklais.

Atsidėkodamas už radybas Astravo bažnyčios šventoriuje, M. Hermanovičius S. Michno atsiuntė archyve atrastą labai įdomų dokumentą. Kai 1850 m. buvo rengiamasi Aleksandro Brochockio ir Kazimieros Kostrovickos vestuvėms, tai susirūpinta jaunosios kraičiu, kuris smulkiai išvardytas. Be kita ko minimi ir sidabriniai indai, kurie vedybų proga buvo užsakyti pas žymų to meto Vilniaus juvelyrą J. Daniševskį. Skrupulingai išvardyti visi indai bei stalo įrankiai: peiliai, šaukštai, šakutės, cukrinės, indai sriubai ir kitiems patiekalams. Pateikiama taip pat tų indų bei įrankių svoris, vertė, taip pat paausavimų bei pagaminimo kaina. S. Michno suskaičiavo ar ne už 13 tūkst. rublių sumą pagamintų sidabrinų indų bei įrankių, svėrusių kone 20 kg. Visa tai buvo devyniolikmetės Kazimieros Kostrovickos kraitis.

Maža to, specialiame rašte išvardijami svečiai, kurie buvo kviešti į vestuves ir kiek visko papildomai dar buvo šiam reikšmingam įvykiui užpirkta. Nepamirštos ir kitos išlaidos: patalpų parngimas, valymas ir ruošos darbai.

Sprendžiant iš visko, Domeikos ir kitos turtingos krašto giminės dažnai naudojosi juvelyro ir sidabro gaminių meistro J. Daniševskio paslaugomis, įvairiomis progomis užsakydavo pagaminti sidabrinų stalo indų bei įrankių. Antai Vaclovo Domeikos tėvo Kazimiero Pranciškaus (Kazimierz Franciszek, 1805–1883) ir Anelės Naruševičiūtės (Aniela Naruszewicz, 1832–1916) vedybų proga 1850 m. taip pat J. Daniševskii buvo duotas didelis užsakymas pagaminti daug sidabrinų stalo indų bei įrankių. Vėliau keli sidabriniai šaukštai ir šaukšteliai iš to užsakymo buvo padovanoti dvare tarnavusiems S. Michno giminėms, o šie vėliau padovanojo savo sūnėnui.

Mineikų dvaras ir H. Senkevičius

Netoli Varnionių (Varniany), kur netrukus ves mūsų kelionės maršrutas, yra Dubnikai ir buvęs Mineikų dvaras, kuriame gyveno su Brochockiais, o per

Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos narį prof. habil. dr. Joną SKENVALĄ nuoširdžiai sveikiname garbingo 70-ies metų jubiliejaus proga.

Lietuvos mokslininkų sąjungos taryba
Mokslu Lietuvos redakcija

juos ir su Domeikomis, susigiminiavę asmenys. Pasak S. Michno, Mineikos buvo ir vieno garsiausių lenkų rašytojo Henriko Senkevičiaus (1846–1916) giminaičiai. Tvirtinama, jog rašytojas dažnai atvažiuodavęs į Dubnikus, kur ligi šiol yra išlikę Mineikų dvaro pastatai. S. Michno mums priminė, kad H. Senkevičius savo garsųjį romaną *Tvanas* yra rašęs taip pat ir Dubnikuose, Mineikų dvare. 1905 m. H. Senkevičius buvo paskelbtas Nobelio premijos laureatu už romaną *Quo vadis*. Dabar buvusiam Mineikų dvare įkurdinta psichoneurologinių ligonių gydymo klinika. S. Michno liudijimu, ant Mineikų dvaro pastato sienos yra pažymėta jo statybos data – 1878 metai.

Deja, nei S. Michno, nei kas kitas mums nesugebėjo išsamiau paaiškinti, koks giminystės ryšys sieja Mineikas ir H. Senkevičių. Visa tai iširti – tai mūsų tyrinėtojų ambicijų verta užduotis. Jeigu ši giminystės prielaida pasitvirtintų, atsirastų ir tam tikra sąsaja, kuri Domeikų giminę susietų su H. Senkevičiaus asmeniu ir palikuonimis. Neabejotinai atsirastų naujų ir labai įdomių istorinių bei kultūrinių ryšių.

Molių kaimas ir japonistika

Keturi ar penki kilometrai nuo Astravo yra buvęs Molių (Mali) kaimas ir dvaras. Kaip tikina Gervėčių klubo prezidentas Alfonsas Augulis, šio gatvinio tipo kaimo pavadinimas kildintinas nuo paprasčiausio molio, kurio šiose vietose apstu. Nieko nuostabaus, kad ir upė pavasarinio polaidžio metu nešdavo labai drumstą vandenį, nes tekėjo per molingą žemę. Buvo metas, kai iš to molio buvo gaminamos plytos.

Molių apylinkės susijusios su Juozapo Haškevičiaus (1814–1875 m.) vardu. Šis mokslas vyras parašė japonų kalbos gramatiką, tyrinėjo japonų kalbos ištakas, išspausdino taip pat pirmą *Japonų-rusų kalbų žodyną*. Japonijoje žinomas gal net geriau negu savoje tėvynėje.

J. Haškevičius kilęs nuo Minsko apylinkių. Gyvenimo pabaigoje pirkė Molių dvarelį, kuriame praleido paskutines gyvenimo dienas, ten ir palaidotas. Deja, kapas neišliko, ir niekas negalėtų pasakyti, kur jis buvo. Šito nežino ne tik S. Michno, bet ir jo didelis autoritetas, kultūros istorikas Adomas Maldis (Adam Maldis). Galima tik spėti, jog žymusis japonistas, kuris savo tėvynėje tebu-

vo tik „kažkoks dvarininkas“, buvo palaidotas tokioje vietoje, kuri sovietmečiu parūpo kokio nors ūkinio ar panašaus statinio statytojams. Tad kažkoks dvarininko kapas negalėjo prislopinti šviesaus rytojaus statytojų entuziazmo. Po visų istorinių virsmų jau nebuvo kas būtų užstojęs ir apgynęs šio savo kraštą net Japonijoje išgarsinusio žmogaus kapą bei antkapinį paminklą. Istorinės praeities nežinantiesiems ir krašto praeičiai abejingiems žmonėms paminklai tėra tik bežadžiai ir nieko nesakantys stabai, nesukeliantys jokių emocijų. Pažinimo žiežirbą gali išskelti tik atmintis, žinojimas ir pažinimo troškimas. Kai jo nėra, lieka tik dvasiniai tyrai.

Kad atmintis neblėstų

Viena tų asmenybių, kuri Baltarusijoje labai daug padarė, kad būtų atgaivinta žmonių istorinė ir kultūrinė atmintis, yra Minske gyvenantis baltarusių kultūros istorikas ir literatūrologijos profesorius A. Maldis. Jis tyrinėja ir mūsų prisimintas asmenybes, apie jas yra publikavęs nemažą straipsnių, parašęs knygų. A. Maldis kilęs iš Astravo rajono Rosolų kaimo, tarpukariu priklausiusio Švenčionių apskrčiai. Jo likimas galėjo taip pasisukti, kad šiandien A. Maldį vadintume vienu žymiausių lietuvių kultūros istoriku. Beje, A. Maldžio pavardė pateikta ir Lietuvos rašytojų sąjungos internetinėje svetainėje. Apskritai tai asmenybė, kurią galime pavadinti baltarusių, lietuvių ir lenkų paribio žmogumi, kuri šio paribio tyrinėjimams yra labai daug nusipelnusi. A. Maldžio nuopelnai aukštai vertinami: jis yra Baltarusijos Jakubo Kolaso valstybinės premijos laureatas (1981 m.), nusipelnęs Lenkijos kultūros veikėjas (1982 m.), Baltarusijos PEN centro narys nuo 1989 m., apdovanotas Pranciškaus Skorinos medaliu, už nuopelnus Lenkijos kultūrologijai jam įteikti keturi garbės ženklai. Jis yra Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos narys. Viena A. Maldžio knyga (su bendraautore A. Lapinskiene) 1989 m. išleista Vilniuje lietuvių kalba, tai *Lietuvių – baltarusių literatūriniai ryšiai*.

Mūsų kelionės metu ne kartą buvo prisimenami A. Maldžio tyrinėjimai ir pati jo asmenybė, tad jis buvo tarsi nematomas, bet nuolat jaučiamas kelionės dalyvis.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Barokiniai Astravo bažnyčios bokštai galėtų papuošti ir didesnę miestą

VILNIAUS UNIVERSITETO
EKOLOGIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į Biomedicinos mokslų srities Ekologijos ir aplinkotyros mokslų krypties (03 B) diennės studijų formos doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą pateikia:

1. Prašymą instituto direktoriaus vardu;
2. Gyvenimo aprašymą;
3. Kvalifikacinius magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedų kopijas;
4. Dviejų mokslininkų rekomendacijas;
5. Paskelbtų mokslų darbų sąrašą ir jų kopijas, o jeigu darbų nėra – doktorantūros srities mokslinį referatą;
6. Paso paskutinio lapo kopiją.

Dokumentai priimami ir informacija teikiama iki š. m. spalio 29 d. Vilniaus universiteto Ekologijos institute adresu: Akademijos g. 2, 213 kabinetas (mokslinis sekretorius), Vilniuje. Tel. (8 ~ 5) 272 98 98.

Direktorius

Atkelta iš 5 p.

XV a. rankraštinių daug mažesnio formato Švč. Mergelės Marijos giesmynas. Gera proga parodyti itin retas knygas: 1575 m. Vilniaus Mamoničių spaustuvelyje išleistą pirmąją knygą *Kanoniškosios Evangelijos*, puošnius XVI a. pab. – XVII a. pradžios italų leidėjų Džiunti ir olandų Elzevyryū giminių leidinius, taip pat Platenu, Aldų bei kitų geriausių Europos spaustuvių leidinius, kurie patys savaime yra ir knygos meno kūriniai. Yra ir antikos autoritetų darbų, tarp kurių išsiskiria Vitruvijaus Poliono *Architektūra* (1758 m. leidimas), Senekos ir Tacito raštai (1605 m. ir 1621 m. leidimai). Eksponuojamas Izaoko Niutono veikalas apie matematinius gamtos filosofijos pagrindus. Iš šių knygų studijavo Vilniaus universiteto auklėtiniai, kurių veikalai taip pat stebina parodos lankytoją. Kad ir europinio garso poeto, retorikos, poetikos ir filosofijos profesoriaus Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus veikalai, kanonų teisės profesoriaus Andriaus Kriugerio, matematiko ir filosofo Benedikto Dobševičiaus, poeto ir istoriko Adomo Naruševičiaus, matematiko, astronomo ir architekto Tomo Žebrausko darbai. Tai europinio masto vertybės, kurias galima išvysti parodoje.

Tvarkingumo pavyzdžius teikė senojo Universiteto profesoriai

Saugomų dokumentų senumu ir apimtimi Vilniaus universiteto biblioteka šalyje nusileidžia tik Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai. Pasak Universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjos Nijolės Šulgienės, seniausias turimas dokumentas datuojamas 1209 metais. Parodai siekta atrinkti tuos dokumentus, kurie akivaizdžiai rodytų, kad Vilniaus universitetas yra vienas seniausių jei ne visoje Europoje, tai bent Rytų Europoje. N. Šulgienė siūlo atkreipti dėmesį, kaip tvarkingai ir aiškiai savo paskaitų konspektus rašė senieji profesoriai. Tiesa, eksponuojamas tik vienas kitas pavyzdys, nes vien filosofijos konspektų bibliotekoje saugoma kokie 600.

Laimei, išliko *Akademijos laurai* – knyga, į kurią 1650–1781 m. buvo registruojami Universitete įgytieji mokslo laipsniai. Originalą gali pa-

IŠ SAUGYKLŲ – Į ŠVIESĄ

Atidarant parodą: Lietuvos dailės muziejaus P. Gudyno centro restauratorė Dalia Jonynaitė, VU bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė, Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys, VU bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vedėja Alma Braziūnienė ir Rankraščių skyriaus vedėja Nijolė Šulgienė

matyti parodos lankytojai.

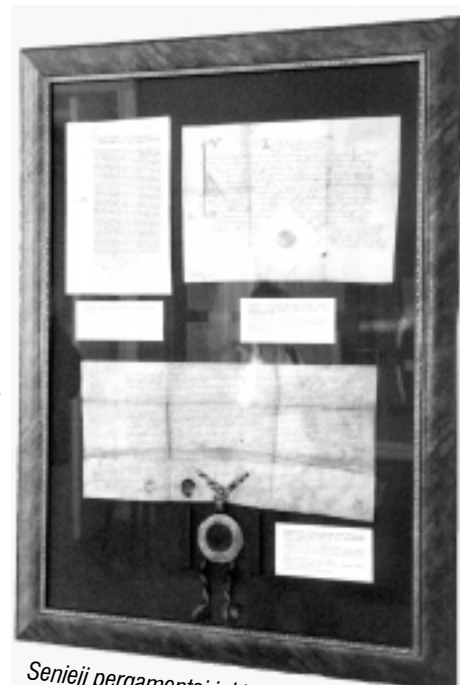
Yra prof. Joachimo Lelevelio senelio universiteto baigimo diplomas. Paties prof. J. Lelevelio perpiešti pasaulio IX–XV a. žemėlapiai – didelė mūsų Universiteto bibliotekos vertybė, kaip ir kiti šio profesoriaus Vilniaus universitetui dovanoti atlasai bei žemėlapiai. Tarp vertingiausių yra ir 1613 m. Lietuvos žemėlapis, kurio sudarymu rūpinosi ir jį finansavo kunigaikštis Mikalojus Kristupas Radvila, praminas Našlaitėliu. Prie žemėlapių sudarymo aktyviai prisidėjo Vilniaus universiteto auklėtiniai.

Žinovo dėmesį prikaustys rankraštinių ir spausdintų knygų, žymių žmonių laiški – Vik-

toro Hugo, Voltero, Napoleono Bonaparto, Adomo Mickevičiaus ir kitų, pagaliau ir su Vilniaus universitetu susijusių asmenų portretai. Daugelis tų eksponatų darytų išpūdį bet kurioje pasaulinio masto parodoje.

Kai Universitetas buvo Vyriausioji Lietuvos mokykla

Savitas Vilniaus universiteto gyvavimo metas sietinas su Edukacinės komisijos veikla nuo 1773 m., kai jėzuitų ordinas buvo uždarytas ir Vilniaus universitetas tapo Vyriausiąja Lietuvos mokykla. Šiam laikotarpiui skirta atskira ekspozicijos dalis.

Senieji pergamentai ir kiti dokumentai

Pateikti Edukacinės komisijos pirmininko Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio bei tuometinio universiteto rektoriaus ekonomisto, teisininko ir teologo Jeronimo Stroinovskio portretai. Kaip teigia prof. Bronius Genzelis, pats laikas išleisti garsų J. Stroinovskio veikalą *Prigimtinės politinės teisės, politinės ekonomijos ir tarptautinės teisės mokslas* (1785 m.), kuris reprezentuoja tarptautinį to meto Lietuvos mokslo lygį, buvo daug kartų išleistas įvairiomis Europos kalbomis ir jo autoriui pelnė didelį tarptautinį autoritetą.

Ekspozicijoje pateikiamos ir dėl švietimo idėjų poveikio pertvarkyto universiteto naujovės, kai buvo įkurtos ir pradėjo veikti naujos katedros: Architektūros (1793 m.), Piešimo ir tapybos (1797 m.), Skulptūros (1803 m.) ir Raižybos (1805 m.). Šių katedrų reikšmė sunku pervertinti, nes jos išugdė išsivysčiusią meno žymybę, pradėjo naują profesionaliosios dailės gyvavimo etapą krašto gyvenime. Vėliau šioms katedroms prigijo Vilniaus meno mokyklos pavadinimas. Pristatomi pirmieji Architektūros katedros bei Piešimo ir tapybos katedros profesorių Lauryno Gucevičiaus ir Pranciškaus Smuglevičiaus portretai, jų sukurti kūriniai. Nepamirštas P. Smuglevičiaus ipėdinis Piešimo ir tapybos katedroje dailininkas Jonas Rustemas bei jo mokinių – Kanuto Rusecko, Valentino Vankavičiaus, Vincento Smakausko, Vincento Dmachauskio, Marijono Kuliešos, Vladislavo Neveravičiaus kūriniai – tai parodoje yra reikšmingo Lietuvos dailės gyvavimo tarpsnio atspindys.

Priminsime, kad parodos dailės kūrinių skyrių rengė Lietuvos dailės muziejaus senosios dailės rinkinio saugotoja menotyrininkė Dalia Tarandaitė, o kuratorė buvo muziejaus direktoriaus pavaduotoja mokslui Laima Bialopetravičienė.

Lankytojui

Pabaigoje pažymėsime, kad informacija apie Vilniaus universiteto jubiliejinę parodą pateikta internete, Lietuvos muziejų portale www.muzejai.lt (autorė Danutė Mukienė). Lankytojams siūlomos ne tik ekskursijos po parodą, bet ir edukaciniai užsiėmimai moksleiviams bei studentams (edukacinės programos koordinatore Nideda Jarockienė, tel. (8-5) 212 14 77). Parodos organizatorių garbei pasakytina, kad jie parengė gana išsamią informacinę pranešimą apie parodą. Kai kuriomis jame pateiktomis žiniomis galėjome pasinaudoti rengdami šią publikaciją.

Gediminas Zemlickas

MOKSLO LIETUVĄ REMIA:

Ekspozicijos fragmentai: Retų spaudinių skyriaus senosios knygų ir prof. Joachimo Lelevelio rankraštinių žemėlapių

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Jūratė Veniūtė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

„Mokslo Lietuvą“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8-5) 212 12 35, faks. 261 47 29

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius